

2005/2006

SLOVENSKA ZGODOVINA – SREDNJI VEK

G. M.

NASELITEV SLOVANOV V VZHODNOALPSKI PROSTOR

Najpomembnejši viri o naselitvi Slovanov v Vzhodne Alpe:

Pisani viri:

- ostanki **SINODALNIH ZAPISNIKOV** oglejskega patriarhata, po katerih je mogoče spremljati razpadanje antične cerkvene organizacije v teh krajih in posredno sklepati tudi o napredovanju Slovanov
- **SPOROČILA POZNEJŠIH VIROV** o prvih bojih Slovanov proti Langobardom in Bavarcem
- **PISMA PAPEŽA GREGORA VELIKEGA**
- **PAVEL DIAKON**, oziroma njegovo historično delo *Historia Langobardorum* iz konca 8. st.

Ostalo:

- **TOPONOMASTIKA**
- **ARHEOLOŠKI OSTANKI**

Kronologija naselitve:

okrog **550.** - **Prvi slovanski sunek** - prihajajoč s severa ali severovzhoda – poseli **ozemlje ob Donavi**, zajeme najprej ozemlje **Zgornje in Spodnje Avstrije** in se nato po **dolinah alpskih rek** postopoma širil v **notranjost** vse do **Karavank** in ob **Dravi** še naprej proti **jugovzhodu**

do okrog **588.** – **Drugi slovanski sunek**. Ta je prihajal z jugovzhoda in je bil v tesni povezavi z Avari (Obri). Avari so po odhodu Langobardov v Italijo leta 568. obvladovali **Panonsko nižino** ter prek Donave in Save napadali Bizanc. Leta **582.** so osvojili **Sirmium**, nekdanjo metropolo Ilirika, in se začeli skupaj s spremljajočimi Slovani preusmerjati tudi proti **severozahodu**. Do okrog leta **588.** padlo v njihove roke **zgornje Posavje**.

591. – osvojeno **zgornje Podravje**

592. – na območju zgornje Drave okrog Leinza pride do **prvih spopadov** s severnimi sosedi **Bavarci**. Tega leta zmagajo Bavarci.

595. – nova bitka s Bavarci. Tokrat Bavarci doživijo hud poraz. Bitko je odločil avarski kagan s svojo konjenico. Še po naslednjih bojih se je izoblikoval in utrdil **mejni pas** ki je za stoletja razdelil vzhodnoalpski prostor: frankovsko opredeljena zahodna polovica se je ločila od avarskega in slovanskega vzhoda in jugovzhoda.

do okrog **600.** – Slovani prodrejo v Istro s severovzhoda skozi Postojnska vrata in naselijo ozemlje južno od današnje ceste Trst-Reka.

ETNOGENEZA:

Sergej Vilfan je izračunal da je na tedaj na ozemlju današnje Slovenije živelo okrog **20 000 ljudi**. Za izhodišče je vzel najstarejši vir statistične narave za del slovenskega ozemlja – prvi urbarialni zapis za freisinško loško gospostvo iz **1160.** leta. Staroselci so tvorili le manjši del takratne populacije slovenskega prostora. Razmerje med novonaseljenimi Slovani in staroselci gledano iz etnogenetske perspektive moramo predstavljati na način, da so tisti staroselci, ki so ostali na svojih domovih, v relativno kratkem času prevzeli slovansko identiteto, ime, tradicijo in način življenja in tako **postali Slovani**.

ZGODOVINSKA ZAVEST IN KONTINUITETA

V zgodovinski zavesti Slovencev je slovanska naselitev običajno pojmovana kot začetek nacionalne zgodovine ki je kasneje dosegla svoj prvi vrhunec: lastno državo: Karantanijo. To je skrajno poenostavljena in zgodovinsko napačna predstava lastne preteklosti.

S Slovansko naselitvijo v Vzhodne Alpe se ni začela niti slovenska zgodovina niti zgodovina Slovencev. Prva pomeni zgodovino slovenskega ozemlja od prvih sledov človeka na njem. Druga in mlašja pomeni zgodovino enega naroda.

Dva so pogleda glede naselitve Slovanov:

1) starejša historiografija v času Avstro-Ogrske katere je glavni predstavnik **FRANC KOS** vidi naselitev Slovanov skoraj kot **apokaliptični dogodek** ki je uničil ali pa pregnal staro prebivalstvo, njegovo kulturo in tradicijo

2) v nekoliko bolj **milem tenorju** vidi naselitev Slovanov **JOSIP GRUDEN**. Po njegovem mnenju so po hudih bojih, ki so trajali več desetletji, Slovenci, oziroma Slovani, rimske in nemške prebivalce deloma premagali in si jih podvrgli, deloma pa izrinili iz dežele in so tudi zatrli vse sledove krščanstva. Dve sto let med Slovenci ni bilo Cerkve niti duhovnikov

MILKO KOS je že leta 1933. napisal da naselitev Slovanov v Vzhodne Alpe ne pomeni popolnega preloma s starim svetom. Staro prebivalstvo je vplivalo na duhovno in materialno kulturo doseljencev in obratno

BOGO GRAFENAUER je poudaril da je del Vlahov vsekakor dočakal Slovane in je vplival na njihov razvoj, ampak to ne pomeni da so Slovani prišli kod „krotki golobje“. Novo domovino so si osvojili v boju in niso hoteli s nikomer deliti oblasti v njej

In zdaj smo prišli do glavnega vprašanja. Gre za problem **kontinuitete**, oziroma **diskontinuitete** med antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. Velik vpliv na to vprašanje su imali **humanisti** ki so v preseljevanju narodov videli nasilno uničenje Rimske države ter antične kulture in se je zaradi tega uveljavilo v 18.st prepričanje o popolnemu prelomu, oziroma diskontinuiteto, med Antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. To prepričanje je doživelo revizijo šele v našem stoletju.

Konkretna vprašanja:

PROSTOR NASELITVE:

Vprašanje je ali so se Slovani naseljevali pretežno v rečnih ravninah ali v hribovitem svetu in na pobočjih gora. Raziskovanje je pokazalo da obstaja kontinuiteta med naselitvenim prostorom antike in zgodnjega srednjega veka. Slovani so se naselili v predelih, ki so jih našli že pripravljene za poljedelstvo

STIK S STAROSELCI:

Slovani se niso naselili v prazen prostor ampak so v njem neleteli na staroselsko prebivalstvo. Vprašanje je kakšen je bil ta stik. Ali je prišlo do genocida ali pa se je vzpostavil nek *modus vivendi*.

Organizirana vojaška obramba slovenskega prostora po **568.** je težko predstavljava in zelo možno je, da v Vzhodne Alpe prodirajoči Slovani niso naleteli na nek resnejši odpor.

Življenje poznoantičnih prebivalcev se je premaknilo v t.i. **VIŠINSKE UTRDBE** – naselitveni, cerkveni in obrambni kompleksi na teško dostopnih in izoliranih višinah (do sedaj jih je odkrito že več kod **30**). Pomembno vlogo v organizaciji življenja je prevzela **CERKEV**.

Krajevna imena, zvezana z besedo Vlah (Lahovče, Laško) in predslovanska **vodna imena** nam govorijo da se je del staroselskega romanskega prebivalstva ohranil. To kaže da obstaja kontinuiteta.

PRELOM:

Prelom prevladuje nad kontinuiteto:

- **ni več antične kvadratne razdelitve polja** – Slovani so uveljavili ekstenzivno gospodarstvo
- **družbena struktura** – slovanske velike družine, kosezi, majhne naselbine se razlikujejo od starih
- **državno-organizacijska podoba** – rimsko upravo zamenjala nova državna tvorba Karantanija
- **duhovna podoba** – slovanska naselitev je pomenila prekid krščanstva do druge pol. 8. st.
 - obstaja možnost da se je cerkvena organizacija ohranila i po prihodu Slovanov. Na to kaže podpis celejanskega škofa Andreja na rimski sinodi 680 – mogoče je še rezidiral v Celju?

Arheološka izkopavanja pri nas so spremenila sliko ki smo jo imeli o poznem Antičnem obdobju do **5. i 6. st.** Še nedolgo se je mislilo da se je življenje v Antičnih mestih obdržalo vse do konca **6. st.**, ko naj bi jih požgali in razdejali prihajajoči Slovani. Izkopavanja so pokazala da se je življenje v vseh štirih antičnih mestih pri nas (**EMONA, CELEIA, POETOVIO, NEVIODUNUM**) zamrlo že mnogo pred 6. st. Ne obstaja kontinuiteta njihovega življenja v 6. st.

Konec Antike v noriško-panonskem prostoru je nastopil **pred sredo 6. st.** s prepustitvijo ozemlja Frankom in Langobardom (568. – preselitev Langobardov v Italijo).

PLEMENSKE IN DRŽAVNE TVORBE ZGODNJEGA SREDNJEGA VEKA NA SLOVANSKEM NASELITVENEM PROSTORU V VZHODNIH ALPAH

Na začetku moramo razložiti pojem država:

Država je pojem političnega sveta novega veka in poskus definiranja in primerjanja zgodnjosrednjeveških državnih tvorb s državami novega veka je prenašanje sodobnih in modernih pojmov ter predstav v preteklost. **Nada Klaić** je bila ena redkih, ki je že (ali šele) 1971. opozorila da v takratnem jugoslovanskem zgodovinoписju sploh še ni bil postavljen problem nastanka in definicije države. V 18. st, do **Herderja** segajo korenine mišljenja o krotki slovanski duši in iz tega izpeljani nedržavotvornosti Slovanov po katerem so zgodnjosrednjeveške slovanske države izključno rezultat vpliva in vloge tujcev. Moramo se zavedati so zgodnjosrednjeveška plemena in države po celi Evropi bile več ali manj **polietnične skupnosti**, ki jih v celoto ne povezuje ista kri, ampak skupne institucije, ki jih priznavajo. **Gerhard Sappok** je že leta 1942. predlagal da v zgodnjosrednjeveški vzhodni Evropi ne bi govorili o državah, ampak o **gospostvenih tvorbah**.

Temeljni nosilec političnega, družbenega in pravnega življenja v zgodnjem srednjem veku je bilo **PLEME**. Zgodnjosrednjeveška plemena niso skupnosti istega porekla, temveč so to **polietnične skupnosti** ki jih v celoto ne povezuje ista kri, ampak neka skupna tradicijska jedra in običaji.

ANTIKA IN ZAČETEK SR. VEKA

Prva, v zgodovini poznana državna tvorba, ki je vključevala tudi del današnjega slovenskega ozemlja je bilo noriško kraljevstvo (**regnum Noricum**) v **2. in 1. st. pr Kr.** Zadnja desetletja pr. Kr. so bila čas ko je bil ta prostor, verjetno na miren način, integriran v rimski imperij. Rimska državnost in antična tradicija na slovenskem ozemlju se je nadeljevala v času skirsko-Odoakrove (476-489) kot tudi ostrogotske (489-535/38) vladavine. Langobardi so premagali ostrogote in se 568. naselili v severni Italiji. Tako je osrednji in vzhodni del slovenskega ozemlja utonil v neke vrste oblastno praznino. Edino institucionalno povezavo z Italijo je predstavljala Cerkev in njena škofijska organizacija.

SAMOVA DRŽAVA

Prva slovanska država v Vzhodnoalpskem prostoru je bila **SAMOVA DRŽAVA (623-658)**. Avarska država se je po neuspešnem obleganju Konstantinopola **626.** začela razpadati. Če temu dodamo da avarsko gospostvo nad alpskimi Slovani ni bilo izrazito močno, posledica je da obstaja veliko praznega prostora za samostojen slovanski družbeni in pravni red.

Samo je bil frankovski trgovec ki je organiziral upor Slovanov proti Avarom na Češkem in Slovaškem in je na ta način nastala prva slovanska država na tem prostoru. Znotraj Samove državne skupnosti so bili tudi alpski Slovani, kateri so imeli tudi svojega lastnega kneza **Valuka**. Imenovali so se Vinedi. Krajina Vinedov se je imenovala **Marca Vinedorum**. Po Samovi smrti **658.** so Avari obnovili svojo oblast.

KARANTANIJA

Tudi plemo **KARANTANCEV** je bilo polietnična tvorba, ampak brez dvoma so bili Slovani – sestavljeni iz dveh skupin Slovanov, ki so se v prostor Vzhodnih Alp naselili **konec 6. st** od severa in juga ter še iz Hrvatov in Dudlebov in domačih romanskih staroselcev. Ne gre pa izključiti možnosti da so se med njimi nahajali tudi avarski, bolgarski in germanski drobci. Etnogeneza Karantancev je bila končana okrog **700.** Ime Karantanci ni teritorialno, ampak je plemensko oz. gentilno ime.

Kneževina Karantancev je bila najstarejša zgodnjosrednjeveška plemenska tvorba v Vzhodnoalpskem prostoru. Takrat se je ta prostor imenoval **Sclaborum Provincia**; dežela Slovanov.

Določeno vlogo v nastanku Karantanije je imel tudi njen ugoden položaj v geografskem in s tem izoliranem alpskem prostoru, ki se je hkrati nahajal v neke vrste geopolitičnem vakuumu med frankovsko in avarsko silo.

Pleme Karantancev je bilo najkasneje od **prehoda 7. v 8. st.** organizirano kot gospostvena tvorba, na čelu katere je stal njihov **knez**. Obstajala je tudi **vladarska dinastija** (Borut, Gorazd in Hotimir so sorodstveno povezani) in **plemstvo**.

Karantanija je **sredi 8. st.** postala tributarna oz. **klientelna kneževina**, odvisna od Frankov oz. Bavarcev.

Ustoličevanje karantanskih knezov oziroma kasneje koroških vojvod je eden najzgodnejših (v slovanskem svetu sploh prvi) in najbolj poznanih primerov obreda, kjer je bila posaditev na prestol odločilno simbolno dejanje ki je legitimiziralo oblast posameznega kneza. Prestol karantanskih knezov, **KNEŽJI KAMEN**, ki je dejansko na glavo postavljen spodnji del jonskega stebra, je najstarejši uporabljeni in ohranjeni simbol oblasti v vsem vzhodnoalpskem prostoru.

Ustoličevanje koroških vojvod

Ustoličevanje koroških vojvod, je bil poseben fevdalni obred, ki je izviral iz starejšega ustoličevanja karantanskih knezov, in se je ohranil vse do leta **1414**.

Vse do začetka **15. stoletja** je bil nastop koroškega vojvode povezan s posebnim obredom, ki ga Evropa ni poznala. Zadnji, ki se je dal ustoličiti slovenskemu kmetu je bil **Ernest Železni (1414)**. Obred je potekal: pred *ustoličevalca* (koseza), okrog katerega je bilo ljudstvo in sodni prisledniki so pripeljali vojvodo Ernesta Železnega. Ko je kmet na vprašanja, ali je vojvoda pravičen sodnik, ali skrbi za deželo, ali je svobodnega stanu in ali spoštuje krščansko vero dobil pritrdilni odgovor, mu je goriški grof zagotovil odkupnino za njegov delež, vojvodi pa izročil oblast. Vojvoda je dobil fevd že prej, a šele z obredom ob **knežjem kamnu** je potrdil plemiške pravice in so ga pri *Gospo Sveti* blagoslovili. Nato je lahko podelil fevde vazalom z vojvodskega prestola. Z drugega vojvodskega sedeža pa je delil svoje palatinske fevde goriški grof kot koroški *palatinski* grof. Obredni jezik je bil za vse udeležence obreda pri knežjem kamnu **slovenski**.

Po obliki je koroško ustoličevanje povezano predvsem z različnimi slovanskimi ljudstvi, kjer je prav tako simbol vladarske oblasti prestol (pri **Hrvatih, Srbih, Čehih, Rusih**) in kjer je nastop novega vladarja zvezan z ustoličevanjem novega kneza. Prav te vezi so dokaz o slovenskem izvoru prvotne oblike karantanskega ustoličevalnega obreda. Ustoličevalni obred s svojim razlikovanjem med volilnimi in splošnimi ljudskim zborom priča o **prehodni stopnji med plemensko ureditvijo in razredno družbo**.

Kronologija:

740. – Karantanci, pod knezom **BORUTOM** vstopijo v zgodovino. Močno so ih ogrožali Avari in so potrebovali pomoč. Borut se je obrnil po pomoč k Bavarcem in njihovemu vojvodi **Odilu**. Ti so se odzvali in skupaj s Karantanci premagali Avare, a hkrati podvrgli Karantance podložništvu (frankovskih) kraljev. Za karantansko zvestobo so jamčili talci, med njimi Borutov sin Gorazd in nečak Hotimir, ki so bili opeljani na Bavarsko. Tam so bili vzgojeni v krščanski veri. To se je vse moralo zgoditi pred **743.** saj so tedaj karantanske čete že bile del bavarske vojske proti Frankom.

749. – umrl je Borut in so Bavarci, na prošnjo Karantancev in z dovoljenjem Frankov, poslali domov **GORAZDA** kega so Karantanci naredili za svojega kneza.

752. – umre Gorazd in na podoben način postane knez **HOTIMIR**. Z Hotimirjem je v Karantanijo prišel tudi prvi salzburški duhovnik, ki je bil nečak Hotimirjevega krstnega botra.

Hotimir je pozval škofa **Virgila** (749-784), naj pride v Karantanijo misijonarit. Namesto njega je prišel njegov odposlanec, pokrajinski škof **Modest**. Za uspeh karantanskega misijona je bila odločilna tesna povezanost kneza z nosilci misijona. V Karantaniji je bilo posvečeno večje število cerkva. Toda poimensko so znane samo tri in vse tri se navezujejo na stare antično-noriške centre:

- **Marijina cerkev pri Gospe Sveti**
- **Cerkev v Molzbichlu, v bližini Spittala ob Dravi**
- **Cerkev v okolici Judenberga**

Modest je v Karantaniji ostal vse do leta svoje smrti **763**.

763. – Modestova smrt je sprožila prvi upor proti krščanski veri in z njo zvezanem knezu

765. – drugi upor

769. – tretji in najsilovitejši upor zaradi katerega v Karantaniji ni bilo več let nobenega duhovnika.

772. - zunanji vojaški poseg vojvode Tasila III. ki je porazil Karantance in obnovil staro stanje. Toda sprva je Tasilo stvar nameraval urediti na miren način. V ta namen je leta **769.** ustanovil samostan v Innichenu ob izviru Drave. Zmaga Tasila je končala večletno karantansko politično krizo. Za novega kneza je bil izabran **Valtunk** ki je bil še bolj tesno navezan na Bavarsko. Potrgane vezi s Salzburgom so bile ponovno vpostavljene. Nadškof **Arno** ki je nasledil Virgila je vpeljal pokrajinskega škofa **Teodorika** v njegov urad, v Sklavinijo in je s tem bila obnovljena institucija pokrajinskega škofa v Karantaniji, ki jo je z Modestom vpeljal že Virgil.

Najpomembnejša priča slovanskega misijona so **BRIŽINSKI SPOMENIKI**. To so tri slovanska besedila iz druge pol **10.** in prve pol **11. st.** Izvirniki teh besedil pa naj bi bili iz srede **9. st.** Zapisana so v karolinški minuskuli in so ohranjena v enem latinskem kodeksu, ki se danes nahaja v Munchnu. So nasploh **najstarejši ohranjeni slovanski teksti v latinski abecedi** in so sestavni del liturgične knjige, ki jo je škof uporabljal pri maši. Današnji jezikoslovci včasih imenujejo jezik BS staroslavenski. V vsebinskem pogledu sta BS 1 in BS 2 obrazca splošne spovedi, BS 3 je pouk o grehu ter opomin k pokori in spovedi. Čeprav se tega ne da eksplicitno dokazati, pa se z dobrimi razlogi domneva, da so **BS zrasli iz karantanskega misijona** in dejstvo je da so se v ohranjeni verziji **uporabljali samo med Slovenci** in da predstavljajo njihovo učeno kulturo ob prelomu tisočletja.

KARNIOLA

Po raspadu nekdanje Avarije so se med Slovani začele oblikovati nove skupnosti. Prišlo je do novih etnogenez in se je tako v zgornjem Posavju izoblikovalo posebno slovansko pleme ki je dobilo ime po pokrajini, kjer je bivalo. Slovensko posavje je prostor, ki ga je v tem času pokrivalo ime **Carniola**. Karniola je pored Karantanije bila druga slovanska gentilna kneževina v vzhodnoalpskem prostoru. Karniola je v času frankovsko-avarskih vojn, morda že leta **791**, vsekakor pa v letih **795-796**, priznala vrhovno oblast frankovskega vladarja. Pri tem je, Karniola obdržala svojo gentilno ureditev in je bila vključena v novo veliko **Furlansko marko**.

Za ves srednji vek obstajajo samo trije viri, ki omenjajo Karniolo oz Karniolce. Vsi trije jasno ločujejo med Karniolci in Karantanci. To so:

- anonimni ravenski geograf
- Pavel Diakon
- Frankovski državni anali

Frankovska ekspanzija proti jugovzhodu:

774. – Franki si podredijo Langobardsko državo in na ta način postanejo neposredni mejaši z Avari. Meja med dvema silama postane razvodje med Savo in Sočo.

788. – **Karel Veliki** odstavi še zadnjega bavarskega vojvodo **Tasila III.**, ter tako svoji neposredni oblasti poleg Bavarcev podvrgne tudi **Karantance**. V istem času je še pod frankovsko oblast prišla bizantinska Istra. Tako sta si dve sili stali nasproti na celi črti od Donave do Jadrana.

789. – prvi frankovsko-avarski boji in prve frankovske zmage

791. – uraden začetek vojne. Velika frankovska ofenziva pod osebnim vodstvom Karela Velikega.

795. - Odločilen frankovski vojaški uspeh. Furlanski vojvoda **Erik** je poslal svojo vojsko pod vodstvom **Vojnomira Slovana** (mogoče knez Karniolcev?) v Panonijo med Donavo in Tiso, kjer je oplenila avarsko središče – ring.

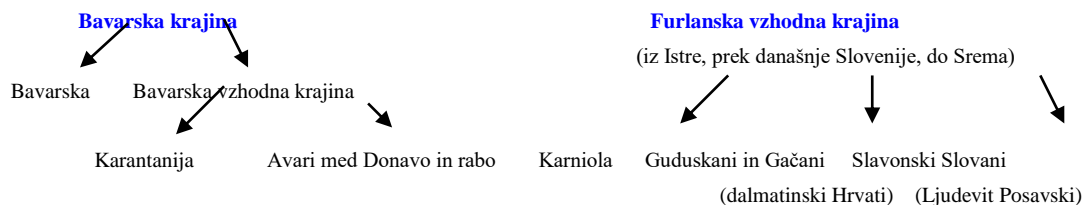
796. –. Vojaški pohod pod vodstvom Karlovega sina Pipina je zapečatil usodo avarskega kaganata. Tako se je območje frankovske oblasti pomaknilo daleč proti vzhodu, vse do srednje Donave in Srema. Avarsko ime se še zadnjič omenja 822. Ogromno novoosvojeno ozemlje je bilo potrebno upravno in cerkveno urediti

Cerkveno:

- o tem so že na vojaškem pohodu poleti **796.** razpravljali škofje iz Pipinovega spremstva. Med njima sta bila tudi oglejski patrijarh **Pavlin** in salzburški škof **Arn**. Tedaj je že Pipin določil **Dravo** za mejo med salzburškim in oglejskim misijonskim področjem, kar je njegov oče Karel potrdil leta **803**.

Upravno:

Skelet upravne reforme so bila izhodišča vojaških pohodov na Avare: Bavarija in Furlanija. Obstajale so tudi klientelne plemenske kneževine, ki so pod frankovskim pokroviteljstvom obdržale relativno notranjo samostojnost in so hkrati tvorile prvo obrambno črto karolinške države.

828. - nova upravna reforma. Bila je ukinjena Furlanska mejna krajina. Povečano ozemlje bavarske Vzhodne prefekture.

Upor **Ljudevita Posavskega** v Slavoniji (**819. – 823.**), kateremu so s pridružili tudi Karniolci in Karantanci je pokazal na slabosti takšnega modela in so leta **828.**, z novo upravno reformo, slovanske kneževine zamenjane z grofovsko upravo. V Karantaniji je zadnjega domačega kneza **Etgarja** zamenjal postavljen bavarski grof **Helmwin**. V Karnioli se v **tridesetih letih 9. st.** že omenja frankovski grof, bavarski **Salacho**. Od Frankov odvisnih Slovanov v Dalmaciji in Slavoniji pa uvedba grofij ni zajela; njihovi plemenski knezi so izpričani še dlje.

S reformo 828. se je večina slovenskega prostora v državoupravnem smislu prvič navezala na sever: prišla je v okvir bavarske vzhodne prefekture, ki je bila del kraljevstva **Ludvika Nemškega**, iz katerega se je razvila **Vzhodnofrankovska država**.

PANONIJA

Z upravno reformo leta **828.** so vse trajne osvojitve Frankov v avarskih vojnah postale del bavarske **Vzhodne prefekture**. Ta močno povečana Vzhodna prefektura je po zakonu o delitvi frankovske države med tri cesarjeve sinove (*Ordinatio Imperii*) še iz leta **817.**, avtomatsko pripadla **LUDVIKU NEMŠKEMU**, sinu cesarja **Ludvika Pobožnega** in vnuku Karela Velikega. Na taj način je ta prostor, v katerem so glavne sestavnice bile **Bavarska** in **Karantanija**, postal tisti temelj moči, ki je **876/877** omogočil Ludvikovemu sinu **Karlmanu** in vnuku **Arnulfu** dosego naslova vzhodno-frankovskega kralja.

PRIBINA

833. – v Vzhodno prefekturo, s prostora severno od Donave, pribeži slovanski knez v Nitri **PRIBINA** s sinom **Kocljem** in številnim vojaškim spremstvom. Njegov beg je razumeti kot del gentilne konsolidacije Moravanov, ki se kot politično-etnična skupnost prvič omenjajo šele 822.

Pribino je na frankovskem državnem ozemlju sprejel prefekt Bavarske vzhodne krajine **Ratbod** in ga v Regensburgu predstavil vzhodno-frankovskemu vladarju Ludviku Nemškemu. Na njegov ukaz je pod salzburškim pokroviteljstvom Pribina prejel **krst**. Pribina je imel **dobre odnose** z bavarsko-frankovsko aristokracijo še ko je vladal v Nitri in ime Pribinovega sina Koclja, ki je le skrajšana oblika frankovsko-bavarskega imena Kadaloh, posredno kaže na to da je Pribinova žena bila grofovskega rodu bavarskih Wilhelminev.

Pribina je kmalu prišel v spor z Ratbodom, saj je hotel lastno politično in gospodstvo uveljavitev. S sinom in spremstvom je pobegnil k **Bolgarom** v Srem, od tam pa k slovanskemu knezu **Ratimirju**, nasledniku upornega Ljudevita Posavskega v posavski Panoniji. Tako je ponovno je prišel na ozemlje, ki je bilo pod frankovsko kontrolo prefekta Ratboda.

838. – Ratbod vojaško posreduje proti Ratimirju in se Pribinova skupina pomakne proti severozahodu, prestopi Savo in pride na področje grofa **Salacha** v **Karniolo** oz. Kranjsko, ki je tudi spadala v okvir bavarske Vzhodne prefekture. Tu se konča Pribinova odiseja. Salachu je uspelo, da ga je pobotal s Ratbodom.

840. – Ludvik Nemški mu podeli v fevd obsežno ozemlje v Panoniji zahodno od Blatnega jezera. **PANONIJA** do Donave je po uspešno zaključenih avarskih vojnah predstavljala frankovski »divji vzhod« - deželo, ki je nudila možnosti za lastno afirmacijo. Pribina je izkoristil priložnost. Zgradil si je novo prestolnico, ki je tako kot nekoč Nitra, ležala na ugodni prometno-geografski točki. Zaradi močvirnate okolice in tvrdnjavskega značaja je dobila ime Blatenski kostel.

Blatenski kostel je postal središče Pribinove gospostvene tvorbe. Poleg že naseljenih drobcov Avarov, Slovanov in Gepidov, so sedaj začeli prihajati novi kolonisti iz Karantanije in s severnega slovanskega sveta. Osrednjo Panonijo med **Rabo, Dravo** in **Donavo** je zajel **etnogenetski proces** zlivanja različnih etničnih skupin v katerem so vendar prevladovali Slovani.

Šele ko se je Pribinov položaj v Panoniji utrdil so se **Salzburgu odprla vrata v pokrajino**, ki mu je cerkveno pripadala že od **796**. Že v prvih 19 let Pribinove »kneževine« je bilo posvečenih najmanj **17** cerkva. V Blatenskem kostelu je Pribina zgradil 3 cerkve.

Nekatere cerkve pričajo, da je Pribinova oblast segala do reke Rabe na severu, **Pečuja** na jugu in celo do Ptuja na zahodu. **PTUJ** (mesto z izjemno antično tradicijo) je bil v zgodnjem sr. veku eden najpomembnejših krajev v današnji Sloveniji. Pomen mu je dajal zlasti kamniti most preko Drave, postavljen v pozni antiki. Leta 874. je salzburški škof **Teotmar** v Ptuj posvetil že drugo cerkev, tisto, ki jo je dal zgraditi Kocelj.

847. - Ludvik Nemški je Pribini kot nagrado za uspešno delo pri konsolidaciji frankovske Panonije podelil v last vse, kar je imel prej kot fevd. Podelil mu je še **grofovski mandat** in ga s tem postavil za nosilca državne oblasti. Iz njegove oblasti so bila izvzeta le panonska posestva salzburške cerkve.

861. – Moravani, prav tisti pred katerimi je nekoč bežal, ubijajo Pribino. Zdi se, da je njegova smrt v zvezi z turbulentnimi dogodki, ki so tedaj pretresali bavarsko Vzhodno prefekturo:

854. - zaradi verolomnosti je odstavljen prefekt Ratbod in na njegovo mesto Ludvik Nemški **856.** postavi sina **Karlmana**.

Karlman je v **Vzhodni marki** (*marchia orientalis*), kot se je tedaj začel imenovati bavarski vzhod, uveljavil energično in samostojno politiko. **858.** z moravskim knezom **Rastislavom** sklene mir in zavezništvo in se s tako zavarovanim hrbtom odkrito upre očetu. V nameri, da si ustvari samostojno gospostvo je v letih **857-861** s področja celotne Vzhodne marke pregnal Ludviku Nemškemu zveste grofe in »panonsko in karantansko mejo« zasedel s svojimi privrženci. Takrat naj bi Pribina umrl.

V nameri, da si povrne izgubljeno ozemlje, Ludvik podeli velike ozemeljske komplekse bavarski cerkvi in velikašem na gospostvenem področju sina Karlmana. Med temi darovnicami je najpomembnejša »**Magna Carta**«, ki jo je **860.** prejela **salzburška nadškofija**. Salzburg je s tem dobil številne dvore, ki so se raztezali od Melka ob Donavi do starokarantanskega prostora z Gospo Sveto. Ta listina je priča vedno večjega gospodarskega in političnega pomena Karantanije znotraj V marke.

Karlmanova prizadevanja za politično neodvisnost pa je spremljalo tudi delovanje takratnega karantanskega pokrajinskega škofa **Osvolda**, ki je (neuspešno) poskusil pridobiti si **samostojno**, od Salzburga neodvisno **cerkveno pokrajino**.

865. – uporni sin Karlman se pobota s očetom, vendar **poseben položaj Karantanije pod Karolingi**, Karlmana in Arnulfa, je ostal močno poudarjen. Pod Arnulfom, ki je prevzel oblast nad Karantanijo in Panonijo, je Karantanija označena kot **regnum** oz. posebno gospodarsko območje.

CIRIL in METOD

V **9. st.** se je severno od Donave izoblikovala kneževina Velika Moravska. Po razpadu velike frankovske države 843. so se Moravani osamostalili pod knezom **Rastislavom** (846-870). Po cerkveni jurisdikciji so se nahajali pod **salzburško** nadškofijo, ki si je pridobivala veliko zemljišnih posestev na katere so naseljevali nemške koloniste.

862. - Zaradi nemške kolonizacije in germanizacije se Rastislav 862. obrne na **Bizanc**. Zaprosi cesarja za duhovnike oz. misijonare, ki bi širili krščanstvo na narodnem jeziku. Bizantski cesar je izkoristil priložnost za širitev bizantinskega vpliva na Moravskem in je Rastislavu poslal brata **KONSTANTINA** in **METODA**, duhovnika iz Soluna, ki sta poznala slovanski jezik in sta že imela izkušenj v misijonarskem delu.

863. – Brata, skupaj z učenci, prideta na Moravsko. Konstantin je sestavil slovanski črkopis **GLAGOLICO** – z njo sta zapisovala liturgične tekste, ki sta jih prevedla.

867. – zaradi **odpora frankovske latinske duhovščine** se umakneta prek Donave h Kocljju, »ki je močno vzljubil slovanske knjige«. Od tu sta se na povabilo papeža **Nikolaja II.** odpravila, naprej po stari cesti, ki je šla čez današnje slovensko ozemlje, v Benetke in nato v Rim, kjer pa ju je sprejel že novi papež **Hadrijan II.**

Interesi bratov so se pokrili z novo vzhodno politiko rimske kurije. Rim je zase zahteval neomejeno cerkvenoupravno oblast nad nekdanjim Ilirikom (tudi Panonija) in je podpiral odcepitev posebne papežu neposredno podrejene panonske nadškofije.

869. – Konstantin, ki si je nadel meniško ime Ciril, v Rimu umre. Papež pa je poslal Metoda kot svojega legata »za Slované« in škofa knezom **Rastislavu, Kocljju** in **Svetopolku** (Rastislavov nečak, ki je vladal na dan. Slovaškem in ki se je na nagovor Nemcev uprl Rastislavu). Stari sovražniki so se ob vprašanju od bavarske neodvisne slovanske cerkve združili.

Metod je prišel le do Kocljja, ki ga je spet poslal v Rim, kjer ga je papež imenoval za nadškofa severno od Drave ležeče Panonije in Moravske in mu podelil naslov **sirmijskega metropolita** (Sirmium je bil politična in cerkvena prestolnica nekdanjega Ilirika)

Delovanje nadškofa Metoda in njegovih učencev v Kocljevi Panoniji (**869-870**) je bilo tako silovito, da se je morala salzburška cerkev umakniti. To ne bi bilo mogoče bez Kocljeve odkrite politične podpore, kar pomeni da Kocelj ni vodil frankofilske politike svoga očeta.

870. – bavarski škofovski nasprotniki ujamejo Metoda in ga na posebni sinodi v **Regensburgu** ob navzočnosti Ludvika Nemškega obsodijo kot vsiljivca v tuji dijačiji.

Prav za to priliko so po vsej verjetnosti v Salzburgu dali sestaviti spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev (***Conversio Bagoariorum et Carantanorum***), belo knjigo proti Metodu. V tej beli knjigi naj bi pokazali kako je panonski misijon nadeljevanje karantanskega in si na ta način legitimizirali pravice v panoniji. Kar trije papeži so potrdili cerkveno jurisdikcijo nad Karantanijo in na roko mi je šlo da se je karantansko ime proširilo na Vzhodno prefekturo.

Neprecenljivi podatki iz najstarejše karantanske zgodovine, ki jih prinaša Konverzija, so tako bili le sredstvo za doseg salzburških ciljev v Panoniji

873. – šele po ostri intervenciji papeža **Janeza VIII.** je bil Metod 873. izpuščen. Nekaj časa je bil še pri Kocljju, kateremu so zaradi tega grozili bavarski škofje, nato pa je šel na Moravsko (po **874**), kjer je deloval vse do smrti.

Kocelj se v frankovski Panoniji ni obdržal. Iz zgodovine je izginil ok. **876**, ko oblast nad Panonijo prevzame Karlmanov sin Arnulf. Po ponarejeni Arnulfovi listini naj bi bil Kocelj obtožen veleizdaje.

885. – umre Metod

Le v Kocljevi Panoniji je med leti 867-874 prišlo do stika in povezave med slovanskimi molitvenimi obrazci karantanskega misijona in starocerkvenoslovanskimi teksti Konstantina in Metoda in njunih učencev. Na ta način so **slovenske posebnosti** oblikovno (še posebej na ravni besednega zaklada) in vsebinsko **vplivale** na **starocerkveno pismenstvo**.

Ta povezava se še bolj odraža v najstarejšem slovanskem zakoniku, v **Zakonu sodnem ljudem**, ki je verjetno Metodovo delo in povezuje bizantinske (vzhodnorimske) in bavarske pravne norme. Ta izjemni pravni spomenik je najnaravneje povezovati s Panonijo in na ta način posredno s Karantanijo.

ZATON KAROLINŠKEGA OBDOBJA

ARNULF in KARANTANIJA

871. – Ludvik Nemški preda upravo nad obdonavskim grofijami na moravski meji grofu **Aribu**. S tem se je spremenila oblastna struktura, vzpostavljena 828., ko je bila uprava nad celotno Vzhodno marko združena v rokah prefekta ali kraljevega sinu.

Najkasneje leta **876.**, po smrti Ludvika Nemškega, je **ARNULF** prevzel gospostvo svojega očeta **Karlmana** (sina Ludvika Nemškega). To gospostvo je obsegalo **Karantanijo, grofijo ob Savi** in **panonski prostor: severno** od Drave (nekdanjo Kocljevo Panonijo) in **južno** od Drave (nekdanja kneževina Ljudevita Posavskega, ki ji je zdaj kot frankovski vazal vladal Braslav). Obdonavske grofije so bile izvzete iz tega kompleksa.

882.-884. – med Arnulfom in moravskim Svetopolkom je tri leta divjala krvava vojna, v kateri je poleg obdonavskih krajev najbolj trpela prav Panonija. Leta **885.** Arnulf sklene mir s Svetopolkom, ki mu je olajšal prevzem oblasti v Vzhodnofrankovski državi.

Središče Arnulfove moči je predstavljala **KARANTANIJA**. Izgradnja gospodarske infrastrukture (zemljiških gospostev) ter povečanja bogastva v Karantaciji je Arnulfu omogočilo pridobitev **BAVARSKO** (po letu **880**). Bavarska in Karantanija sta postala tisti temelj moči, ki je Arnulfu omogočil dosego naslova vzhodno-frankovskega kralja.

887. – Arnulf, z vojaško pomočjo „Bavarcev in Slovanov“ pridobi oblast tudi nad **VZHODNOFRANKOVSKO DRŽAVO** in postane vzhodnofrankovski kralj.

Tudi po letu 887., ko je Arnulf postal vzhodnofrankovski kralj, je bil **še vedno povezan s Karantanijo**. Tako je božič leta 888. praznoval na nekdanjem sedežu karantanskega kneza, na **Krnskem gradu**, ki je s tem edina dokumentirana rezidenca frankovskih vladarjev, v širšem vzhodnoalpsko-panonskem prostoru.

Po mnenju nekaterih raziskovalcev je prav z razvojem v Arnulfovem času povezan **začetek vojvodine Koroške**, tedaj pa naj bi bil postavljen tudi **vojvodski stol na Gosposvetskem polju**, kar je imelo za posledico spremembo in fevdalizacijo obreda ustoličevanja karantanskih (koroških) knezov (vojvod). V ta kontekst morda še sodi obnova pokrajinskega **episkopata** za Karantanijo, ki jo je po letu 873. ivedel salzburški nadškof **Teotmar**.

Po letu 887., ko je Arnulf postal vzhodnofrankovski kralj, so grofovsko oblast v Karantaciji imeli člani bavarskih visokoplemiških družin. Med njimi je bil tudi **Luitpold**, Arnulfov sorodnik in utemeljitelj bavarske vojvodske dinastije Luitpoldingov.

Zaradi svoje povezanosti s Karantanijo je Arnulf že v literaturi **11. st.** dobil pridevek **Koroški**.

892. – Arnulf obnovi boj s Svetopolkom za Podonavje ter poleti 892. pleni po Moravskem. Na pomoč so mu prišli tudi nomadski **Madžari**. Ti so na zahodu veljali za nove avare.

MADŽARI

862. – Madžari prvič registrirani, ko so se vpletli v turbulentne dogodke v Podonavju, zvezane s Karlmanovim uporom in Rastislavovimi težnjami po neodvisnosti. Zagotovo pa so v ta prostor prišli leta **881.** in se pri Dunaju (Wenia) – ta se takrat prvič omenja – spopadli z bavarsko vojsko.

881. – zagotovo pa so v ta prostor prišli leta 881., ko so se pri **Dunaju (Wenia)** – ta se takrat prvič omenja – spopadli z **bavarsko vojsko**.

894. – Madžari se naselijo v Panonsko nižino med Tiso in Donavo.

V letu smrti moravskega kneza Svetopolka (894), so **vdrli preko Donave** in „do uničenja opustošili vso Panonijo“. Iz zaveznikov so se spremenili v Arnulfove sovražnike in izpostavljena frankovska Panonija je bila življsko ogrožena.

896. – Obrambo frankovske jugovzhodne meje je Arnulf okreplil tako, da je leta 896. Panonijo skupaj z Blatenskim kostelom izročil **Braslavu**, slovanskemu knezu in frankovskemu vazalu med Dravo in Savo v današnji Slavoniji. Tako se je pod Braslavom združilo ogromno ozemlje, segajoče od Siska na jugu pa do Donave na severu. Krajevno ime Bratislava je etimološko verjetno nastalo iz njegovega imena.

Toda madžarskih konjenikov ti obrambni ukrepi vzhodnofrankovske države niso zaustavili. Plen, ki jih je zlasti zanimal, je ležal na **Bavarskem** in predvsem **v bogati severni Italiji**, kamor so prvič vdrli že poleti **899**. Že naslednje leto so plenili tudi po bavarskem ozemlju zahodno od Aniže, le malo zatem pa še v **Karantaniji**. V tem času so verjetno **zasedli tudi že frankovsko Panonijo** okrog Blatenskega kostela.

907. – **dokončno propade karolinška ureditev na jugovzhodu države**. Tega leta je prišlo do bitke in uničujočega bavarskega poraza pri Bratislavi, ko sta med številno bavarsko elito na bojnem polju obležala tudi mejni grof **Luitpold** in salzburški nadškof **Teotmar**.

Panonsko-obdonavski prostor do Aniže in Karantanije je **prišel pod madžarski nadzor**, slovenska tla pa so postala **prehodno področje** za madžarske plenilne pohode v Italijo in ozemlje na prepihu. Madžarski konjeniki so do odločilnega poraza pri Augsburgu leta 955. več kot **25** prečkali slovensko ozemlje. Kraj *Vogrsko* pri Novi Gorici še danes spominja na Ogre ali Madžare.

955. – Madžarski poraz pri **AUGSBURGU**. Ta poraz je zaznamoval konec njihovih plenilnih pohodov in začetek njihovega prilagajanja zahodnim oblikam življenja. So edino nomadsko-konjeniško ljudstvo ki po porazu v Evropi ni izginilo iz zgodovine.

CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM PO KOSOVU IZDAJI 1936

MILKO KOS - v tujini najbolj poznan slovenski medievist. Njegova izdaja Konverzije iz leta 1936 je ena od najboljših. To Kosovo delo je že 1954 posebej izpostavil gotovo najboljši poznavalec srednjeveških virov na Jadranskem, Donavskem in Alpskem prostoru, **Alphons Lhotsky**. Tudi zadnji izdajatelj Konverzije, **Herwig Wolfram** je priznal Kosovi izdaji izjemno vrednost. Vendar so danes mnogi Kosovi rezultati glede Konverzije preseženi. Za razliko od Kosa se danes upravičeno veliko bolj poudarja pristranost tega vira.

- konverzija ni zgodovinski tekst, ona je po svoji obliki spomenica (Denkschrift) oziroma bela knjiga kot jo je poimenoval Wolfram. Ta **bela knjiga** je nastala okrog **870**. v skrajno komplicirani politični situaciji in po skrbno promišljenem konceptu, z uporabo skrbno izbranega gradiva in ob zavestnem izpuščanju vseh za Salzburg neugodnih dejstev
- Konverzija je pristranski tekst čigav **namen je legitimizirati Salzburške pravice v Spodnji Panoniji**, ampak je tudi najpomembnejši vir za Alpske Slované za 8. in 9. st.

KOMPOZICIJA- podrejena cilju, a to je legitimizirati pravice Salzburga do Spodnje Panonije ki jih je resno ogrožal Metod (dobil pravice od Rima). Salzburg se skliceval na razsodbo Pipina iz **796**. po kateri cerkvene pravice severno od Drave pripadajo Salzburgu. To je potrdil tudi Karel Veliki **803** in **811**. Pokazali naj bi kako je panonski misijon nadeljevanje karantanskega. Trije papeži potrdili cerkveno jurisdikcijo nad Karantanijo in na roko mi je šlo da se je **karantansko ime proširilo na Vzhodno prefekturo**.

Čeprav dvodelni naslov sugerira da bo govor samo o bavarskem in karantanskem spreobrnjenju je zadnjih pet poglavij, približno **tretjina spisa**, namenjeno izključno **panonskim zadevam** in je pravzaprav kompozicija trodelna, čeprav dvodelni naslov lepo odgovarja prvotnemu namenu da panonski misijon prikaže kot logično posledico karantanskega.

ROKOPISI – **Originalni rokopisi Konverzije so izgubljeni**, ohranjeni so le prepisi. Od Kosove objave 1936 ni bil odkrit noben nov rokopis Konverzije (zadnjič - **1915** na Češkem najden kodeks ki je vseboval tudi tekst Konverzije). Vse dosedanje izdaje Konverzije (**Wattenbach, Kos, Wolfram**) so se bazirale na najstarejšem rokopisu katerega so vsi trije datirali v **11. st.**, vendar je rokopis že zelo zgodaj moral izgubiti prvo polo, saj je tekst Konverzije do srede 6. poglavja nato nadomestila neka druga roka iz **poznega 12. st.** Obstaja tudi mnenje da tisti starejši rokopis izvira iz 10. a ne iz 11. st kar pomeni da je med nastankom originala (**arhetip**) in najstarejšim ohranjenim rokopisom minilo le okroglo stoletje. Tudi obstaja mnenje da je med originalom in najstarejšim ohranjenim rokopisom obstajal še en vmesni rokopis (**subarhetip**).

O **AVTORJU** Konverzije vemo le kaj lahko sklepamo iz spisa samega. O njem je že Kos povedal vse kar se trdnega povedati da: da je bil duhovnik, da je deloval v Salzburgu in da je verjetno bil Bavarec. Grafenauer meni da gre za salzbürškega duhovnika **Rihbalda** ki je sodeloval pri cerkveni organizaciji v Spodnji Panoniji in ki se je zaradi delovanja Metoda moral vrniti v Salzburg.

O **ČASU NASTANKA** nam Konverzija poroča sama. Poroča da je od darilnice Karela Velikega pa do današnjega dne minilo **75** let. Literatura se strinja da je izhodiščno leto **796**, saj Konverzija poroča da je tega leta Karlov sin izročil Spodnjo Panonijo. $796 + 75 = 871$, vendar se po srednjeveškem računanju šteje v število ki ga prištevamo tudi izhodiščno leto kar bi pomenilo da je Konverzija nastala **870**.

Vprašanje točnega časa nastanka ni nepomebno saj je tesno povezano z vprašanjem, **KOMU IN ZA KAKŠNO PRILOŽNOST JE BILA NAMENJENA**. Nekateri so mislili da je bilo **namenjeno za papeža (Hadrijan II, Ivan VIII)**, vendar to mnenje ni prodrlo. Milko Kos je zagovarjal tezo po kateri je Konverzija bila namenjena nadškofu **Adalvinu** kot informacija glede pravic njegove cerkve, čeprav ne izključuje možnosti da je bila namenjena **Ludviku Nemškemu**. Če je Konverzija nastala **870**, potem je zelo mogoče da je bila namenjena prav Ludviku ki je v sporu z Metodom podpiral bavarske škofove in je bila **namenjena regensbuški sinodi** kjer se je sodilo Metodu. Tudi je verjetna možnost da je Konverzija bila igotovljena v več primerkih ki so jih dobili različni prejemniki.

VIRI IN PREDLOGE ki so služili piscu pri pisanju Konverzije niso napisani v Konverziji tak da ne vemo kateri so, ampak na podlagi opisov dogodkov v Konverziji lahko sklepamo da so dela **Marcellinusa Comesa** in **Orosiusa** možni viri. Tudi **Fredegarjeva kronika** je možen vir, vendar v opisu Samove zgodbe obstajajo nekatere razlike. Zgodba o Samu v Konverziji bi se dala lepše uskladiti z delom **Gesta Dagoberti I. regis Francorum**.

Vrednost Konverzije se kaže tudi v **RECEPCIJI** v kasnejših historiografskih delih do uveljavitve tiska. Njena vrednost je bila zgodaj prepoznana. Uporabljena je v:

- Passauski falsifikati, konec 10. st.
- Vita Altmani episcopi Pataviensis, 1140.
- Liber certarum historiarum, Janez Vetrinjski, prva pol. 14. st.
- Unrestova Koroška kronika, druga pol. 15. st.
- Kompilacija bavarsko – salzbürške zgodovine, okrog 1500.

INTERPRETACIJA ZGODOVINSKIH PODATKOV

Konec drugega poglavja nam poroča da je **Virgil** (v Salzburg prišel **745/46**, v času vojvode Odila) najprej dve leti odklanjal posvetitev v škofa, nato pa jo je le sprejel **767**. Problem je v kronologiji. Namreč, karantanski misijon se je **767** že začel. Virgil je kot škof poslal Modesta v Karantanijo desetletje prej - **757**. Leto **747** bi rešilo problem in bi se ujemalo z podatkom da je Virgil dve leti po prihodu odklanjal posvetitev, če ne bi neka freisinška listina iz **748** označevala Virgila še za opata. Danes velja leto **749** kot leto njegove posvetitve.

Problem interpretacije je tudi v tem da pisec Konverzije **na dogodke in osebe gleda statično a ne zgodovinsko**. Npr. Karela Velikega tudi pred letom 800 imenuje cesar, Pipina imenuje za kralja ko ta to še ni bil, Hune ima za Avare.

IZVOR IN ZAČETKI ŠKOFIJSKE POSESTI NA DANAŠNJEM SLOVENSKEM OZEMLJU

Prostor današnje Republike Slovenije je bil okrog **1200**. v cerkveno-upravnem oziru razdeljen med **šest** škofij, ki so pripadale kar **štirim** cerkvenim pokrajinam:

- **OGLEJ** – oglejski patrijarhat zajemal največji del današnje Slovenije med Dravo, Sotlo, Kolpo
 - podrejene škofije v **Trstu** in **Kopru** sta se raztezali tudi čez današnje slovensko ozemlje
- **SALZBURG** – severozahodni del Slovenije med Dravo in Muro
- nadškofije v **GRANU** in **KALOCSI** – Prekmurje razdeljeno med škofijami v **Gyuru** in **Zagrebu**

Od te cerkvenoupravne razdelitve slovenskega ozemlja pa se je precej razlikovala slika posesti ki so jih tu imele škofije. Od naštetih so velika zemljiška posestnika bila le **Oglej** in **Salzburg** in tri škofije salzbürške cerkvene pokrajine ki drugače tu niso imele cerkvene jurisdikcije: **FREISING**, **BRIKSEN** in **KRKA**. Škofije so tako spadale med največje zemljiške posestnike v slovenskem prostoru – grobo ocenjeno – v njihovih rokah se je tako nahajala vsaj tretjina vse raspoložljive zemljiške posesti.

Škofije so le deloma same raspolagale z vso to posestjo, ki so jo imele organizirano v zemljiška posestva. V glavnem so ta posestva bila pod ministerialsko upravo fevdalnih družin. Tako so salzburški ministeriali bili gospodje **Ptujski**, goriški grofje so priznavali za se oglejski fevd Gorico, takšna cerkvena posestva so imali tudi **Vovbrški**, **Ortenburžani**, **Celjski**. V glavnem, vse pomembnejše plemiške družine so posedovale škofijske fevde.

Prav podeljevanje škofijske zemlje v fevd je za škofije imelo v največji meri za posledico odtujevanje in na koncu izgubo teh posesti. Visoki plemiči so si v poznem srednjem veku alodizirali in tako prisvojili marsikateri škofijski fevd. Tako je npr. Oglej na račun proti Jadranu hitečih Habsburžanov izgubil skorajda vso svojo posest na Kranjskem.

SALZBURG

SALZBURG je bil prvi ki si je pridobil posest v slovenskemu ozemlju. Že **796.**, na vojaškem pohodu Pipina v Avarijo, je bila določena meja cerkvene jurisdikcije med Salzburgom in Oglejem. Salzburg je dobil prostor severno od Drave. V drugi pol. 9. st. je Salzburg imel že v lasti in posesti večino **Ptuja**. Tako nam kaže listina kralja **Arnulfa** iz leta **885. oz. 890.**, za katere je znano da so falsifikati. V karolinško dobo segajo tudi začetki kasneje okrog 300 km² velike sklenjene salzburške posesti na spodnještajerski Savi. **1043.** je sklenjena zamenjalna pogodba z Hemo – Salzburg dobi Rajhenburg ob Savi.

Hemin rod

Listine kralja Arnulfa iz konca 9. st in listine Henrika II. in Konrada II. iz prve pol. 11. st kažeta da je prostor ob spodnji Savi moral pripadati t. i. **HEMINEM RODU** in ne Salzburgu. **HEMI** in njenemu možu **Vilijemu II.** so darovnice kraljev **Otona II., Henrika II., Konrada II.** in mogoče tudi sumnjiva darovnica kralja **Arnulfa** prinesle ogromno posest na dan. Slovenskem.

Hema in Vilijem sta bila najpomembnejši in najbogatejši visokoplemiški rod na tem prostoru. V začetku 11. st. so se njihova posestva razprostirala od Furlanije na zahodu do hrvaške meje na Sotli na vzhodu in od Donave na severu do Save in Krke na jugu. Njen center je bil v prostoru Brež na Koroškem, ob zgornji Muri, še posebej pa v Savinjski krajini. Vsa ta posest se je v zač. 11. st. združila s poroko Heme in Vilijema II.

Toda uboj Heminega moža Vilijema II. **1036.** (ubil ga je največji ekmec na JV države, leto prej odstavljeni koroški vojvoda Adalbero Eppensteinski) je imel za posledico da se je ta ogromna posest razpadla, saj so sinovi umrli pred očetom (po legendi naj bi ih umorili uporni rudarji). Hema je **1043.** precejšen del posesti namenila sorodstvu, znotraj katerega je izstopal **Askvin**. Istega leta je sklenila zamenjalno pogodbo z salzburškim nadškofom **Balduinom**, s katero je nadškof prepustil Heminim lastniškim cerkvam krstno in pogrebno pravico ter desetine, v zameno pa je prejel posestvo Rajhenburg ob Savi. Največji del pa je namenila svoji ustanovi, **ženskemu benediktinskemu samostanu v KRKI** na Koroškem. Zakaj Hema ni ostavila svojo ogromno dediščino takratnemu starešini svojega rodu Askvinu ni znano. Na ta način bi za svoj rod postavila temelje mejnogrofovske oblasti nad Veliko Kranjsko kar bi zagotovo zelo spremenilo politično zgodovino slovenskega prostora.

Že slabih 30 let po ustanovitvi je bil samostan v Krki ukinjen. To je bojda zaradi z benediktinskim redom neskladnega življenja tamkajšnjih nun naredil salzburški nadškof **Gebhard**, ki je z dovoljenjem papeža **Aleksandra II.** in kralja **Henrika IV.** na njegovem mestu **1072.** ustanovil škofijo z bistveno skromnejšim obsegom .

Heminim sorodnikom je ostalo dovolj posesti, ugleda in moči, da so še **konec 11. st.** veljali za najmočnejše gospode na Koroškem. Šele zmaga papeške stranke, v prvi vrsti salzburškega nadškofa, je v investiturnem boju v Vzhodnih Alpah na **začetku 12. st.** povzročila da so izgubili vso prejšnjo moč.

Številni vodilni plemiški rodovi visokega in poznega sr. veka širšega vzhodnoalpskega prostora so ali izhajali iz Heminega rodu ali pa so se okoristili na račun njegove bogate dediščine. Mednje sodijo plemeniti **Prisi** iz Puchsa in od njih izvirajoči grofje **Višnjegorski**, **Vovbrški** grofje, grofje **Plainski** in grofje **Pfannberški** in verjetno tudi Žovneški oz. **Celjski**.

FREISING

Povsem drugače je do svojih kranjskih in istrskih posestev prišla škofija iz **FREISINGA**. Začetki freisingške **kranjske** posesti so zvezani z dvema darovnicama mladega kralja **Otona II.** iz **973.** škofu **Abrahamu**. Tako je bavarska škofija dobila celotno Selško dolino z Loko, zahodni del Sorškega polja in največji del Poljanske doline. Te darovnice svoga očeta je potrdil **Oton III. 989.** Leta **1002.** je **Henrik II.** tej freisingški gorenjski posesti dodal še ozemlje Stražišča pri Kranju katero je postalo integralni del škofije le še **1039.** Manj transparenten je izvor freisingške **dolenjske** posesti vendar so tudi te posesti v večji ali manji meri rezultat darovnic. Za posest severno od Krke je upravičeno smatrati da je nekoč pripadala Hemi. Freisingška posest v Istri je v glavnem rezultat darovnice kralja **Henrika IV.** iz **1067.** škofu **Ellenhardu**.

Gospodstvo ni bilo nikoli izvzeto iz javne oblasti mejnega grofa in nato deželnega gospoda Kranjske. Kljub temu je freisingški škof imel v njem proste roke glede gospodarskih in upravnih ukrepov. Vodil je sistematično **kolonizacijsko politiko**. Njen namen je bilo intenziviranje gospodarstva pridobljenega teritorija.

BRIKSEN

Imeti nadzor nad strateško pomembnimi alpskimi prelazi, ki so povezovali Italijo in Nemčijo je v sr. veku bilo izrazito pomembno. Tu je imel Brixen najpomembnejšo vlogo. Imeti brixenškega škofa za zaveznika je pomenilo, imeti to pot odprto

Začetek **BRIKSENSKE** posesti segajo v leto **1004.** ko je **Henrik II.** na svojem pohodu v Italijo z darovnico škofu **Albuinu** položil temelje brixenske posesti v blejskem koncu. Leta **1011.** je **Henrik II.** dopolnil daritev iz 1004. in je Brixenu namenil še blejski grad in vso preostalo obdelovalno zemljo ki jo je imela krona med obema Savama. Leta **1040.** je nato **Henrik III.** z dvema darovnicama, namenil Brixenu še vso kraljevo posest z gozdom vred med Tržiško Bistrico na vzhodu in Savo Dolinko na zahodu ter gozdove med obema Savama. Brixenski škog **Altvin** je poleg Albuina najzaslužnejši za oblikovanje brixenskih cerkvenih posesti s središčem na Bledu. Temu nam pričata dve kraljevi darovnici (**Henrik IV.** je **1063.** podaril gozdove na Jelavici in **1073.** lovsko pravico pod Karavanki) in kar 46 tradicijskih notic.

OGLEJ

Kot peto in zadnjo škofijo, ki je imela veliko zemljišno posest na ozemlju današnje Slovenije je potrebno omeniti **OGLEJSKI** patrijarhat. Oglej je prva škofija, ki je posestno posegla v prostor današnje Slovenije. To se je zgodilo **921.** ko je cesar **Berengar I.** Prepustil oglejski cerkvi prostor okoli kasnejšega grada Devin **.931.** je sledila podobna podelitev kastela v Miljah s strani kralja **Huga** iz Provanse in njegovega sina **Lotarja**. To je bil prvi otipljiv posestni korak v Istro, kjer si je **977.** pridobil Izolo. Največji posestni korak oglejskega patrijarhata v Istro je bil **1102.** ko mu je **Ulrik II. Weimar-Orlamunde** skupaj z ženo prepustil skoraj vso alodialno posest ki jo je imel v Istri (11 gradov in kaštelov).

Pomemben geografsko strateški pomen je imel tudi oglejski patrijarhat med Alpami in Jadranom, njegov pomen je narasel, ko je opozicija v lombardski nižini cesarju zaprla prehode preko Alp. Patrijarhat je zato vse do **rede 13. st.,** ko je propadla ideja cesarstva, ki obvladuje tako Italijo kot Nemčijo, bil vedno deležen velike vladarjeve pozornosti.

Severneje, ob srednji Soči, je Oglej razširil svojo posest z dvema darovnicama **Otona I.** leta **964.in 967.** Kranjska se je patrijarhu posestno odprla šele **1040.,** ko mu je **Henrik III.** podaril 50 kraljevskih kmetij v Cerknici in okoliških vaseh na Notranjskem. Gre za največjo vladarsko podelitev v obliki kraljevskih hub v slovenskem prostoru sploh.

Nekatere od teh podelitev so bile posledica vključevanja cerkve v državno službo. Izobraženi škofje so bili vladarjeva močna opora. V otonskem sistemu je bila posameznim škofijam prepuščena skrb za javno oblast. Škofje, katerim so bile prepuščene grofije, so postali grofje in varuhi kraljevih interesov

Zanimivo je da je listina Henrika III. iz 1040. edina vladarska darovnica, s katero je Oglej dobil posest na Kranjskem in v tem oziru se bistveno razlikuje od Freisinga ali Freisinga. Je pa zato oglejska cerkev ta manjko nekako kompenzirala s tem, da ji je **Henrik IV. 1077.** in nato še enkrat **1093.** podelil v last **MEJNO GROFLO KRAJNSKO** z vso pripadajočo oblastjo, pravicami in dohodkimi.

Temelji zemljiške posesti škofij na slovenskem ozemlju so v glavnem položeni med okrog 970. in 1070.

Indikativno je, da so od petih škofij, ki so imele v slovenskem prostoru veliko zemljiško posest, kar štiri spadale v bavarsko cerkveno pokrajino. Po koncu madžarskih vpadov je ta prostor postal območje kjer se svoje interese iskale tako bavarske škofije kot plemiči.

Ta škofijska posest je nastajala tako s podelitvijo kraljeve zemlje (Freising, Brixen) kot tudi privatne posesti (Krka).

OGLEJSKI PATRIARHI KOT MEJNI GROFJE NA KRANJSKEM

Kralj **Henrik IV.** je Kranjsko podelil oglejski cerkvi in njenim patriarhom prvič **1077.** (začasno) in nato še drufič **1093.** S tem so oglejski patriarhi postali mejni grofje na Kranjskem. Oglejska mejnogrofovsko oblast na Kranjskem je bila **bolj formalna kot dejanska**, saj so jo patriarhi podeljevali naprej svojim namestnikom v dedni fevd. Te oblasti oglejskih patriarhov je bilo dokončno konec **1282.**, ko je kralj Rudolf I. Habsburški podelil svojima sinovoma Avstrijo, Štajersko in Kranjsko kot državni fevd.

Mejna grofija Kranjska se je izoblikovala po prenehanju madžarskih vpadov. Prvič se omenja v dveh listinah cesarja **Otona II.** Otonska Kranjska je sprva obsegala le Gorenjsko, ljubljansko kotlino in vzhodno Notranjsko. Večina Dolenjske je spadala v okvir Savinjske marke oziroma grofije.

Do okrog **1000.** je bil kranjski mejni grof podrejen oblasti bavarskega oziroma koroškega vojvode, po letu 1000. pa neposredno kroni. Pred sredo **11. st.** je prišla v vplivno sfero in pod oblast kranjskega mejnega grofa tudi Savinjska marka. – od tud kasneje dvojno ime za Kranjsko: Kranjska in Slovenska marka.

PRVIČ:

S smrtjo kranjskega mejnega grofa **Ulrika Weimar-Orlamunde 1070** (Ulrik je bil mejni grof tudi v Istri), je Kranjska grofija prišla pod neposredno oblast kralja **HENRIKA IV.** Šele boj za investituro (zagotoviti si prehode med Italijo in Nemčijo) je prisilil Henrika IV. da jo je dal iz rok.

1077. – Tako je spomladi 1077. po povratku iz Canosse postavil **Liutolda Eppensteinskega** za koroškega vojvodo in podelil svojemu nekdanjemu kanclerju **SIEGHARDU**, ki ga je 1068. postavil za oglejskega patriarha (Sieghard je podpiral Henrika v boju za investituro), v last **FURLANSKO** grofijo. Sieghard je Henrika IV. nato spremljal nazaj v Nemčijo, kjer je v Nürnbergu 11. junija 1077. z dvema listinama sprejel v last še grofijo **ISTRO** in mejno grofijo **KRANJSKO**.

Na ta način so pod patriarhovo oblast prišle tri grofije **z vsemi pripadajočimi dohodki, pravicami in vojvodsko oblastjo**, ki so kontrolirale vzhodne dohode v Italijo. Nekoliko je ta trojna povezava spominjala na karolinško Furlansko marko iz prve pol 9. st., toda bila je le kratkega daha.

Nekaj mesecev po Nürnbergu je umrl patriarh Sieghard in kralj je za novega patriarha postavil svojega kaplana in augsburškega kanonika **Henrika**, ki pa je pozimi 1079. prisegel zvestobo papežu **Gregoru VII.**, Henrikovemu sovražniku. To bi lahko bil razlog, da je Henrik IV. odvzel Ogleju Istro in Kranjsko in ju najverjetneje obe podelil **Henriku Eppensteinskemu**, bratu koroškega vojvode Liutolda.

Toda kasneje se pokazalo da je oglejski patriarh Henrik v Rimu igral dvojno igro in da je bil zvest Henriku IV. Storjeno škodo je Henrik IV. skušal vsaj deloma popraviti s tem, da je podelil oglejski cerkvi škofiji v **Trstu** in **Poreču**.

DRUGIČ:

Ko je oglejski patriarh postal **Ulrik Eppensteinski**; brat koroškega vojvode Liutolda ter istrskega (in kranjskega) mejnega grofa Henrika so Eppensteinci dosegli enega vrhuncev svoje moči, toda že 1090. je umrl koroški vojvoda Liutold. Njegov brat, Henrik Eppensteinski, je bil postavljen za koroškega vojvodo

1093. – Henrik Eppensteinski, je bil postavljen za koroškega vojvodo – zato se je odpovedal Istri in Kranjski. Pogajanja o tem so se končala šele 1093. v Paviji, kjer je Henrik IV. potrdil Henrika Eppensteinskega za koroškega vojvodo in je **Kranjsko vrnil Ogleju**. Tako se je Kranjska vrnila Ogleju, ne pa tudi Istra, katero je cesar podelil sinu leta 1070. umrlega istrskega in kranjskega grofa Ulrika Weimar-Orlamunde.

VLADANJE:

O drugem vladanju oglejskega patriarhata na Kranjskem ne vemo praktično nič. Kranjska se kot mejna grofija ne omenja celo 12. st. Ni nobene listine, ki bi dokazovala da so si oglejski patriarhi v **12. st.** lastili Kranjsko.

Vemo da je na začetku **13. st.** na Kranjskem vladal istrski mejni grof **Henrik IV. Andeški** (grofje Andeški so si položaj namestnikov na Kranjskem pridobili srede 12. st.). Ko je bil obtožen sodelovanja v umoru kralja Filipa Švabskega, mu je na državnem zboru **1209.** bila odvzeta Istra in Kranjska. Toda cesarstvu se je vrnila samo Istra, ki jo je cesar podeljeval naprej, ne pa tudi Kranjska, za katero bi lahko patriarh dokazal, da mu pripada. Po tem lahko sklepamo, da se Kranjska ni vrnila cesarstvu zato, ker je Andeški ni imel v fevd od njega, ampak se je vrnila tistemu, ki mu jo je podelil – oglejski cerkvi. Ali je oglejska cerkev Kranjsko ponovno podelila v fevd ali pa jo je obdržala v svoji neposredni oblasti ni jasno.

Oglejski patriarhi na Kranjskem torej niso vladali sami, ampak so mejno grofovsko oblast, ki jim je pripadala, dajali v **dedni fevd svojim namestnikom**. Na ta način so si Kranjsko dejansko odtujili.

Položaj patriarha kot mejnega grofa na Kranjskem je bil že od vsega začetka zelo šibek. Posesti je imel malo, pa še ta je bila raztresena od zgornje Savinjske doline na vzhodu do Cerknice na zahodu. Drug problem je bil, da je patriarhu stalo nasproti več kot ducat velikih in vplivnih zemljiških posestnikov, in ni čudno, da je patriarhu na Kranjskem spolzelo iz rok še tisto malo moči, ki jo je imel, in da so namesto njega vladali namestniki.

1228. – Šele ko je umrl Henrik IV. Andeški 1228. je njegov brat, oglejski patriarh, **BERTOLD** spet postal aktiven po vprašanju Kranjske. Toda vmešal se je tudi drugi brat, meranski vojvoda **Oton VII.**, ki je hotel na Kranjskem zasesti Henrikovo mesto.

1230. – V patriarhovo korist je 1230. razsodil cesar **Friderik II.** Bertold je bil eden od glavnih posrednikov v sklenitvi mira med Friderikom II. in papežom Gregorjem IX. In v zahvalo mu je Friderik II. potrdil Kranjsko.

Oglejski cerkvi je bila Kranjska tako še enkrat potrjena, vendar se je za gospodstvo na Kranjskem pojavil nov konkurent – avstrijski in štajerski vojvoda **Friderik II. Babenberžan.** Poroka Friderika II. Babenberžana 1229. z Agnes, hčerko Otona VII., ga je naredila za enega največjih zemljišnih plesnikov na Kranjskem. Že leta 1232. si je nadel naslov *dominus Carniole*.

Ko je cesar Friderik II. leta **1236** zaradi izobčenja odvzel istoimenemu babenberškemu vojvodi državne fevde in jih podredil svoji neposredni upravi, so k njim poleg Avstrije in Štajerske šteli tudi Kranjsko – čeprav jo je cesar 1230. potrdil patriarhu Bertoldu.

1246 – umre vojvoda Friderik II. Babenberžan. Njegova smrt je pomenila konec Babenberžanov. Po smrti vojvode Friderika II. Babenberžana, se je patriarh Bertold spet aktiviral v Kranjski. Prestopil je na papeško stran in si je naredil cesarja za sovražnika.

1248. – Cesar Friderik II. je v Avstriji in na Štajerskem za državnega namestnika postavil goriškega grofa **Majnharda III.**, vendar je njegova oblast segala tudi čez Kranjsko.

Majnhard III. je plenil po Kranjskem in je patriarha Bertolda spravil v tako stisko, da se je moral povezati z starim tekmečem svoje družine, **Spanheimom**, ki so na Kranjskem hoteli zasedeti položaj, ki ga je imel Friderik II. Babenberžan. Zato se je **Ulrik III. Spanheimski** 1248. poročil z njeovo nekdanjo ženo – Agnes. Leta **1250.** je z Bertoldom sklenil vojaško zvezo proti goriškemu grofom. Bertold mu je tudi dal mejnogrofovsko oblast na Kranjskem.

1251. – **umre patriarh Bertold** in za oglejsko cerkev, ki je pod njegovo vlado dosegla enega svojih vrhuncev, se je začelo novo obdobje.

V drugi polovici 13. st. je jugovzhod nemške države doživel burno razdoblje. Burno politično zgodovino na tem prostoru so zaznamovali Otokar II., goriško-tirolski grofje, Habsburžani, izumrli so Spanheimi. V tem času so Kranjsko, po izumrtju Spanheimov, v svoji oblasti kratek čas imeli **Otokar II.** in tudi tirolsko-goriški grof **Majnard IV.**, ki jo je dobil od Habsburžanov.

Oglejski patriarh je demonstrativno še vztrajal pri naslovu *marchio Carniol*, toda zadeva je zanj bila dokončno izgubljena, ko je **Rudolf I. Habsburžan** decembra **1282.** podelil svojim sinovoma **Avstrijo, Štajersko** in **KRANJSKO** kot državne fevde. S prihodom **HABSBURŽANOV** v avstrijsko Podonavje in Vzhodne Alpe se je za zgodovino tega prostora začelo novo poglavje.

Formalno se oglejska cerkev oblasti na Kranjskem ni nikoli odpovedala. Njeni patrijarhi so še do srede **14. st.** občasno nosili naslov kranjskega mejnega grofa.

SAMOSTANI

Pri obravnavanju zgodovine cerkve na Slovenskem ne smemo pozabiti duhovnih ustanov, **SAMOSTANOV**, ki so bili na slovenskem ozemlju gosto posejani in ki so odločilno vplivali na dogajanja v slovenskem prostoru. Najpomembnejši redovi, ki so imeli postojanke tudi pri nas so:

- starejši redovi: **BENEDIKTINCI**, ki se se aktivno vključili v misijonarsko dejavnost in so nosili težo pokristjanjevanja slovenskih prednikov, in redovi, ki so izšli iz reformnega gibanja **11. in 12. st. CISTERCIJANI** in **KARTUZIJANI**.
- mlajši redovi: **DOMINIKANCI, KRIŽEVNIKI** (menihi nemškega viteškega reda), **MINORITI** (franciškani), **AVGUŠTINCI, IVANOVCI** (kasnejši malteški viteški red), **KLARISE** in tudi **DOMINIKANKE**.

Uveljavitev mlajših redov je povezana z razmahom mest, kjer so nastajale njihove postojanke. Večinoma so se ukvarjali z dušnopastirsko dejavnostjo in si za ideal izbrali uboštvo (= **pridigarski, beraški redovi**). Na ta način so se ločevali od starejših redov (benediktinci, cistercijani, kartuzijani). Prav obstoj samostana katerega izmed beraških redov v neki naselbini je včasih odločilen dokaz, da se je le-ta že štela za meščansko.

Čeprav so prvi samostani v oviru današnje Slovenije nastali šele v **12. st.**, pa so slovanski predniki Slovencev prišli v stik z benediktinskimi menihi že v **8. in 9. st.** Samostani, ki so sicer stali zunaj slovanskega prostora, so imeli velik pomen za misijon med Karantanci in njihovimi sosedi.

STIČNA – cistercijani

Prvi samostan, ustanovljen v prostoru današnje Slovenije, je bil **cistercijanski** v **Stični na Kranjskem**. Ustanovno listino zanj je leta **1136.** izstavil oglejski patrijarh **PEREGRIN**. Ustanovitelji so prišli iz štajerskega samostana Rein. Stična je najstarejši in hkrati najpomembnejši samostan v Sloveniji. Postal je gospodarsko, kulturno in versko središče širšega prostora. V samostanskem skriptoriju je nastala najboljše zbirka srednjeveških kodeksov pri nas, ki po svoji kvaliteti ne zaostajajo za sodobno evropsko produkcijo. V samostan je bilo ščasoma inkorporiranih kar 37 župnij na Kranjskem in Štajerskem.

GORNJI GRAD – benediktinci

Peregrin pa je bil tudi ustanovitelj drugega v Sloveniji in edinega **benediktinskega** samostana v **Gornjem gradu na Štajerskem**, iz leta **1140**. Od kod so prišli prvi menihi, ni znano, dejstvo, da so dobivali knjige iz samostana v Melku v Spodnji Avstriji, pa kaže na povezave s severom. Stoletje kasneje je bila opatija s svojo dobro geografsko lego (meja med Kranjsko in Štajersko) predvidena za sedež škofije. Na koncu se je obrnilo tako, da je bil Gornji grad leta **1461** inkorporiran v novoustanovljeno ljubljansko škofijo. To je bilo proti volji menihov, ki so menda izropali svoj samostan ter raznesli tamkajšnji arhiv in knjižnico. Leta **1473** je bil samostan dokončno razpuščen.

ŽIČE – kartuzijani

Tretji samostan, ki je bil v 12. st. ustanovljen v današnjem slovenskem prostoru, so poselili menihi tretjega velikega reda tistega časa – **kartuzijani**. Samostan **Žiče** je ustanovil štajerski mejni grof **Otokar III. Traungaucc** leta **1164**. To je bil prvi samostan tega reda izven njegovega matičnega francosko-italijanskega področja in hkrati prvi kartuzijanski samostan (=kartuzija) na tleh srednjeveške nemške države. V njem je Otokar III., skupaj s družino, tudi pokopan. Žiče so svoj vrhunec dosegle v 15. st, v času cerkvene shizme. Tedanji razkol namreč ni zaobšel niti kartuzijanskega reda. Kartuzije francoskih in španskih provinc so se podredile avignonskemu papežu, kartuzije italijanskih in nemških provinc pa so priznavale rimskega papeža.

JURKLOŠTER – kartuzijani

Le slabo desetletje za žičkim samostanom je krški škof **Henrik** ustanovil kartuzijo **Jurklošter blizu Laškega**. Ustanova je konec 12. st. propadla; vendar jo je **1209** obnovil avstrijski in štajerski vojvoda **Leopold VI. Babenberžan**.

Svojevrsten dvojni fenomen je, da so prve kartuzije zunaj matičnega francosko-italijanskega prostora nastale prav na južnem štajerskem in da so v obdobju od 12. do 15. st. na majhnem ozemlju današnje Slovenije nastali kar štirje kartuzijanski samostani.

KOSTANJEVICA – cistercijani, LJUBLJANA - templarji

V **Kostanjevici ob Krki** stoji **cistercijanski** samostan, ustanova **Bernharda Spanheimskega** iz leta **1234**. V Kostanjevico so menihi prišli iz Vetrinja na Koroškem, samostana. Prav Spanheimske povezave s Francijo in zahodom so morda vplivale na prihod reda **templarjev** v **Ljubljano** leta **1167**.

Povzetek:

V **12. st.** je tako v prostoru današnje Slovenije stalo **pet samostanov štirih redov**. Slika pa se je povsem spremenila v naslednjem stoletju, ko je v istem prostoru stalo kar **21 samostanov osmih redov**. Skok je zvezan s širjenjem novih redov: - dominikanci (PTUJ)

- ženski samostani dominikank (VELESOVO, STUDENICE, MARENBERG)

- nemški viteški red (VELIKA NEDELJA, METLIKA, LJUBLJANA)

- minoriti (GORICA, KOPER, LJUBLJANA, CELJE, PTUJ, MARIBOR)

Samostani (pa tudi škofijske rezidence, knežji dvori in univerze) so bili najpomembnejši **nosilci in centri kulturnega življenja** – razmeroma pozno nastajanje samostanov in s tem tudi samostanskih knjižnic v tem prostoru je pomenilo zavoro razmaha kulture. Mreža samostanskih knjižnic je v **12. st.** prepredla Evropo. Jezik tedanjih knjig je bila latinščina.

Izmed srednjeveških knjižnic na Slovenskem je imela največjo zbirko spisov biblioteka kartuzije v **Žičah** (**2000** knjig iz vseh ved). Stiški skriptorij, katerega tako uspešno, a samo manj kot desetletje trajajoče delo je po vsej verjetnosti pretrgala smrt opata **Folklanda**, je ustvaril najpomembnejši korpus srednjeveških rokopisov v prostoru današnje Slovenije.

HABSBURŽANI

1246 – umre vojvoda **Friderik II Babenberžan**. Njegova smrt pomeni konec **Babenberžanov**, ki so v Avstriji vladali polnih 270 let. Pride do boja za za njihovo ogromno dediščino. V središču sta bila vojvodini **AVSTRIJA** in **ŠTAJERSKA**, na obrobju pa tudi **KRANJSKA**, ki je formalno pripadala Ogleju. Poroka **Ulrika Spanheimskega 1248.** z Agnes, nečakinjo patrijarha **Bertolda** in vdovo po Frideriku II. Babenberžanu, je Ulriku, med ostalem, prinesla tudi Kranjsko.

Medtem pa je na severu zrastle nova moč. **OTOKAR II. PREMYSL** si je **1251/52** zagotovil gospostvo v vojvodini **AVSTRIJI** in leta **1261** še na **ŠTAJERSKEM**, tako da je njegova oblast na jugu segala, z Laškim gospostvom celo do Save. **1253.** Otokar postane češki kralj.

1268 – Otokar sklene pogodbo o dedovanju z Ulrikom Spanheimskim, katera je češkemu kralju obljubljala vso Ulrikovo ozemlje in dobra. Na tej podlagi je Otokar takoj po Ulrikovi smrti pozimi **1269/70** s Štajerske vkorakal na **KRANJSKO**, zavzel Ljubljano ter se prek Kranja odpravil na **KOROŠKO**, ki jo je prav tako zasedel. Prejel je tudi Ulrikove cerkvene feode.

1272. – Otokar izvoljen za Furlanskega generalnega kapitana, tako da mu je praktično pripadla še vsa oblast v **FURLANJI**. Otokarjeva oblast je zdaj segala od Sudetov do Jadrana. Otokar je 1272. štajerskega plemiča **Siegfrieda** obtožil veleizdaje in ga bez sojenja dal ubiti. Siegfriedova kruta smrt je Otokaru v lastnih deželah nakopala več sovražnikov.

1273 – Otokarjeva premočna pozicija znotraj nemške države je sprožila reakcijo, ki jo je vodil leta 1273. za nemškega kralja izvoljeni **RUDOLF HABSBURŠKI**. Izvolitev Rudolfa pomeni začetek kampanije proti Otokarju, ki se v prvi fazi konča leta **1276.** z Otokarjevo odpovedjo **Avstriji, Štajerski, Koroški in Kranjski**.

1278 - bitka na Moravskem polju. To je bila zadnja velika klasična viteška bitka v Podonavju. Na Rudolfovi strani so sodelovali tudi številni viteški kontingeti s slovenskega ozemlja. Otokar je v bitki izgubil življenje, toda ne na bojnem polju: ujeli so ga in ubili sorodniki štajerskega plemiča Siegfrieda.

1282 – Rudolf Habsburški je vojvodini **AVSTRIJO** in **ŠTAJERSKO** ter **KRANJSKO**– kljub temu da se Oglej ni odrekel svoje formalne pravice do Kranjske -, podelil svojima sinovoma **Albrehtu** in **Rudolfu**. To je bil začetek, oziroma **temelj** habsburškemu gospostvu v Podonavju in Vzhodnih Alpah.

1286 – Rudolf podeli v fevd vojvodino **KOROŠKO** svojem prijatelju in zavezniku **Majnhardu**, ki je bil iz rodu goriških grofov in je bil deželni knez na **Tirolskem**. **KRANJSKO** mu je zastavil že 1279. Tako se je za približno pol stoletja, do izumretja Majnhardovega rodu 1335, v Vzhodnih Alpah vzpostavilo t.i. **goriško-habsburško ravnotežje**: prvi so obvladovali **Koroško in Kranjsko**, drugi pa **Avstrijo in Štajersko**.

1306 – izumre vladajoča dinastija na Češkem: Premsyli – in se med nasledniki nekdanjih zaveznikov Rudolfa in Majnharda vne spopad za češko krono, ki je za slovensko ozemlje pomemben v dveh ozirih:

- leta **1308.** so se svobodni gospodje **Žovneški**, kasnejše Celjski, podvrgli z svoji alodi habsburškemu vazalstvu in se na ta način začel njihov vzpon med prve kneze na JV nemške države
- mir iz **1311.** po katerem mora Majnhardov sin **Friderik** predati habsburžanom vse gradove na "tej in onej strani Save" je pomenil to da se je Štajerska meja na škodo Kranjske pomaknila na Savo. To je pomenilo **konec stare velike Kranjske**, ki se je segala od kraških prelazov na zahodu do razvodja med Dravinjo in Savinjo na vzhodu.

1335 – Habsburžani si po smrti zadnjega koroškega vojvode iz tirolsko-goriške dinastije pridobijo še vojvodino **KOROŠKO** in **KRANJSKO**.

Sredi 14. st Habsburžani si pridobili oglejska gospostva na zgornjem Krasu (Lož, Postojna, Vipava)

1363 – pridobijo si **TIROLSKO** z najpomembnejšimi alpskimi prelazi, ki so povezovali Nemčijo z Italijo

1364 – sklenejo dedno pogodbo z goriškim grofom **Albertom III.** ter si v primeru njegove smrti brez moških potomcev zagotovijo goriško posest v Istri in na Dolenjskem. **1374.** Albert umre in se habsburška deželnoknežja oblast razširi vse do Kolpe.

Zanimivost je **GROFIJA V MARKI IN METLIKI**. Ko so Habsburžani leta 1374. dedovali za goriškim grofom Albertom III., grofije v Marki in Metliki niso priključili svojemu kranjskemu gospodstvu. Potrdili so ji privilegij Alberta III. iz **1365.** po katerem Grofija v Marki in Metliki ima svojega deželnega kneza, posebno deželno pravo in ograjno sodišče. Na ta način je pravzaprav nastala **posebna dežela** "Grofija v Marki in Metliki". Tako so Habsburžani priznali njeno pravno samostojnost, ki se je ohranila skozi ves srednji vek.

1365 – **Rudolf IV.** ustanovi **NOVO MESTO**

1366 – Habsburžanom se je z vsemi svojimi gospodstvi na Krasu in ob Kvarnerju kot deželni gospod podvrigel **Hugo Devinski**. Tako so Habsburžani, vsaj posredno, prvič dosegli morje pri Devinu in Reki.

Vsi ti uspehi Habsburžanov v 60-tih letih 14. st. so bili delo politično genialnega mladega vojvode **Rudolfa IV.** (čas vladanja 1358-1365), ustanovitelja univerze na Dunaju, graditelja enega najlepših gotskih spomenikov – Štefanove cerkve na Dunaju – in nenazadnje velikega falsifikatorja pravnih in političnih dokumentov (*privilegium maius*). Pri nas bo seveda za vedno ostal zapisan kot ustanovitelj Novega mesta (*Rudolfswert, 1365*).

1382 – sto let zatem, ko so Habsburžani naredili svoj prvi korak v Podonavje in v Vzhodne Alpe, se jim je 1382. podredil **TRST** kot edino severnojadransko mesto, ki ni bilo pod beneško oblastjo.

Po stoletju uspehov, ko se je zdelo, da je habsburška sila na slovenskem prostoru brez prave konkurence, saj so stare dinastije v glavnem propadle, oglejski patriarh je bil le še bled odsev nekdanje moči in tudi goriški grofje so po sredini 14. st. posvem izgubili na pomenu, Ortenburžanom, izumrlim 1418., pa se veliki vdig med kneze pravzaprav nikoli ni niti posrečil, pa se je začel silovit vzpon **celjskih grofov**

CELJSKI GROFJE, VPRAŠANJE NJIHOVE DEŽELNOKNEŽJE OBLASTI IN DEŽELE CELJSKE

Za razmerje svobodnih Žovneških gospodov do Habsburžanov v 14. st. je bil odločilen pravni in politični akt z dne **22.4.1308**, s katerim je v Gradcu **Urlik Žovneški** predal avstrijskemu i štajerskemu vojvodi **Frideriku (Lepemu)** svojo alodialno posest – gradova Žovnek in Ojstrico ter Stolpa Šenek in Libenštajn – ter jo od njega takoj prejel nazaj v fevd. Žovneški so na ta način postali **štajerski deželnoknežji vazali**. Motiv za to dejanje ni poznan. Vremensko in prostorno je to bil čas boja med Habsburžani in Tirolsko-Goriškimi grofi za češko krono.

VZPON CELJSKIH

Za Žovneške je bila pomembnejša dediščina po letu **1322** izumrlih grofov **Vovbrških** katera im je prinesla polovico **CELJA**, drugo polovico pa so dedovali grofje **Pfannberški**. Temu je silovito protestiral **Konrad Aufensteinski**, koroški deželni glavar, ki je pfannberško polovico Celja imal v zastavi. V korist Žovneških je rzsodil je deželni knez vojvoda **Albreht II. 1331.** (obrestoval im se akt z Habsburžani iz 1308) in so si Žovneški po odkupu zastave od Aufensteinskih leta **1333.** pridobili celoten grad **CELJE** in trg pod njim.

Že **1334.** **Friderik Žovneški** postane deželni glavar na Kranjskem in po izumretju Tirolsko-Goriških grofov **1335,** ki so Kranjsko imali na zastavi do tedaj, mu to oblast potrdi tudi vojvoda **Oton**. To je bila prvi pomembni urad in služba za Celjske (kot kranjska deželna glavarja sta bila tudi Friderikov **sin Ulrik I. in vnuk Herman II.**). To im je poslužilo kot pomembna politična šola za prihodnost.

1341. je rimski cesar **Ludvik Bavarski** povzdignil svobodne Žovneške v **GROFE CELJSKE**. Od tedaj se Žovneški imenujejo **CELJSKI**. To povzdignjenje bi lahko pomenilo vzrok za spor Celjskih in Habsburžanov saj tekst listine izenačuje nove grofe z državnimi grofi in s tem rahlja zvezo z deželni knezi, vendar so Habsburžani priznali grofovski naslov Celjskim.

1372. je cesar **Karel IV.** ponovno povzdignil Celjske (Žovneške) v grofe, čeprav so Žovneški po 1341. bili vedno titulirani kot grofje. Razlog tega dejanja je v rivalstvu in boju za vladarsko oblast med dvema mogočnima dinastijama (Luksemburžanov in Habsburžanov). **Grofija Celjska** je dobila nove in večje meje in status državno neposrednega fevda znotraj dežele Štajerske kaj je posebej motilo Habsburžane. To je bila napoved začetka velike krize v celjsko-habsburških odnosov, ki je kulminirala 60 let kasneje:

- **Celjski so si hoteli ustvariti deželnoknežjo oblast na svojih teritorijih in so si za te cilj našli nove zaščitnike v Luksemburžani (nosilci nemške krone)**
- **Habsburžani niso hoteli izgubiti te teritorije**

Herman II.

Za nadregionalen vzpon celjske hiše v prvi po. 15. st. je bil največ zaslužen **HERMAN II.** in njegova tesna in dolgoletna povezava s **SIGISMUNDOM LUKSEMBURŠKIM**, sinom Karel IV (oba sta praktično vladala sočasno 50 let – Herman (**1385-1435**), Sigismund (**1387-1437**)). Poroka Hermanove hčerke Barbare s Sigismundom (ok 1406) je to sodelovanje le še poglobilo. Herman je postal tast enega od najmočnejših evropskih vladarjev tega časa. Sigismund je postal hrvaško-madžarski kralj **1387**, nemški **1410**, češki **1420**, ter rimski cesar **1433**.

Za zahvalo ker mu je rešil življenje v bitki pri Nikopolju leto prej, je Sigismund **1397**. Hermanu podelil mesto **Varaždin** in gospostvi **Vinico** in **Vrhovec** v Hrvaškem Zagorju in mu na ta način **odprl pot v Slavonijo** in Hrvaško Zagorje.

1406. – Herman je postal **slavonski in hrvaško-dalmatinski ban** ter kraljev zastopnik in regent v celotni kraljevini Hrvaški

1415. – Sigismund je kot nemški kralj podelil Hermanu Celjskemu na njegovo prošnjo pravico do **krvnega sodstva** v Celjski grofiji. To pravico so Celjski obnašali še od 60-tih let 14. st., ampak bistvena novost je bila v tem da so to temeljno pravico, za katero je stremel vsaki teritorialni gospod, **dobili od vladara**, oziroma od države. Formalno gledano je Habsburžanom bila odvzeto krvno sodstvo v Celjski grofiji in so od tedaj Celjski bili habsburški vazali le še po posesti. Celjski so 1415. od Sigismunda prejeli tudi grad Pliberk ki je pripadal Habsburžanom, ampak Herman ni hotel izazvati Habsburžane in je grad ostavil v njihovimi rokami.

1418. – ena najpomembnejših etap Celjskih na njihovi poti do deželnoknežjega položaja je bila pridobitev celotne **dediščine grofov Ortenburških**. Ortenburška dediščina je za Celjske grofe pomenila enormno povečanje moči in teritorija.

Listina datirana iz **1430**. na kaže da je Sigismund hotel že takrat povzdigniti Hermana, Friderika in Ulrika v državne kneze. To tega ni prišlo. Le domnevamo lahko, da je ta poskus propadel zaradi **nasprotovanja Habsburžanov**.

1435. – je Sigismund (1433 postal cesar) poklical tedaj že ostarelega Hermana v Bratislavo da bi ga poknežil, ampak Herman je po prihodu zbolel in umrl.

VOJNA S HABSURŽANI

30.11.1436. – Sigismund je v Pragi, v svečanemu in javnemu karakteru, povzdignil Ulrika, oziroma Celjske v državne kneze. Sigismund je izkoristil dejstvo da je notranjeavstrijski vojvoda in deželni knez **Friderik V.** bil na večmesečnem romanju v Palestini in je na ta način zaobšel pomembno oviro: Friderikovo soglasje kot državnega kneza in najbolj prizadetega v celi stvari. Najpomembnejša pravica v privilegiju je bila pravica do **ograjnega sodišča**. To je pomenilo možnost formiranja nove, **Celjske dežele**.

Ko se je Friderik V. vrnil domov je protestiral pri cesaru Sigismundu ki je ostro odgovoril da je to izključno zadeva cesarske oblasti in da prvič sliši da so Celjski podrejeni Habsburžanom. Bližajoči spopad se je zdel neizogiben. Obe strani sta iskala zaveznike. Celjski so sklenili pogodbo o dedovanju z Goriškimi grofi, Friderik je pa sklenil desetletno vojaško zvezo s hrvaškimi **Frankopani**.

Povod za **VOJNO** je bil spor o izboru krškega škofa. Celjski so podpirali Liechtenbergera, Habsburžani Schallermanna. Vojna se začela **1437.** in je potekala v dveh etapah. Na začetku so Celjski, katerih vojsko je vodil češki najemnik Jan Vitovec, imeli več uspeha. **1438.** je dosežen dogovor po katerem bo razsodil kralj **Albreht II.**, Friderikov bratanec v drugem kolenu. Albreht II. je naslednje leto umrl in je namesto rešitve spora, **1440.** sklenjeno primirje ki je bilo dvakrat podaljšano. Istega leta je bil Friderik izvoljen (1442. okronan kot Friderik III.) za nemškega kralja.

Po kronanju svoga brata se je **Albreht VI.** čutil prikrajšanega za pripadajočo mu dediščino in je **1442.** sklenil vojaško zvezo s Celjskimi kar je obnovilo vojno. Nadeljevanje vojne ni bilo uspešno za Celjske. Po več neuspehih Celjanov je začela diplomacija. **Marca 1443.** so se pobotala Albreht VI. in njegov kraljevski brat, v **avgustu** istega leta so v Dunajskem Novem mestu izstavljene listine katere označujejo **celjsko-habsburško obravnavo**.

- vrnitev vseh zasedenih posesti in gradov
- Friderik je Celjske povzdignil v državne kneze, toda ni jim priznal deželnoknežjo oblast kar pomeni da so Celjski izgubili ograjno sodišče v Celju
- Celjski teritoriji so bili ponovno vključeni v tri notranjoavstrijske dežele
- obojestranska pogodba o dedovanju (vendar Celjski več dajali kot dobivali)
- vojaška zveza

S takšno pogodbo je bil v resnici najbolj zadovoljen predvsem Fiderik III., ki je v zameno za knežji naslov ponovno vzpostavil deželnoknežjo oblast nad Celjskimi in njihovim teritoriji. Vendar da bo ironija zgodovine popolna, dve sodne listine iz 1447. in 1456. pričata da je deželnoknežjo oblast v **Grofiji Marki in Metliki** takrat imel – Ulrik Celjski. Glavni politični cilj družine Celjskih im se tako ni uresničil na njihovih lastnih teritorijih, ampak so ga dosegli v grofiji, ki so jo imeli v zastavi od svojih glavnih tekmecev in najhujših sovražnikov – Habsburžanov.

1456. – v bitki pri Beogradu je zahrbtno **ubit poslednji celjski grof** – Ulrik. Smrt Ulrika pomeni konec in izumrtje knezov in grofov Celjskih.

KOLONIZACIJA

Slovani so se prvenstveno naseljevali na ozemljih, ki so jih našli že pripravljene za poljedelstvo – kontinuiteta naseljenosti. Že sorazmerno zgodaj po slovanski naselitvi je prišlo na ozemlju, ki so ga Slovani naselili v Vzhodnih Alpah, na Krasu in v panonskem obrobju, do kolonizacijskih premikov in sprememb.

Že v prvi pol. **9. st.**, potem ko so **FRANKI** zmagovito končali vojne z Obri, je prišlo do prvega znatnega doseljevanja nemškega agrarnega življa v pokrajine na vzhodu, tedaj vključene v frankovsko državo. Močen tok nemških kolonistov se je začel vsipati v Obdonavje, Panonijo in tudi že v Vzhodne Alpe. Ni pa manjkalo tudi doseljencev iz **Karantanije**, ki so tvorili močen kolonizacijski tok v Spodnjo Panonijo v času Pribinove kneževine.

Frankovska državna oblast je to kolonizacijo podpirala iz političnih in gospodarskih razlogov. Gospodarski razlogi so bili odločilni zlasti pri slovanski kolonizaciji v Istri, ki jo je ok. **800.** vodil dux **Johannes** (Ivan) kot predstavnik frankovske oblasti. V mislih je imel gospodarsko korist; Slované je pošiljal v puste kraje z motivacijo: bolje je, da so ti naseljeni in obdelani in da Slovani od njih plačujejo davek, kot pa da so brez koristi pusti.

NEMŠKA KOLONIZACIJA (10-13 st)

MADŽARSKI VPADI in stalna naselitev Madžarov v **10. st.** vpadov so uničili velik del slovanske in nemške naseljenosti na panonskih tleh. Šele po končanih navalih Madžarov v drugi pol. **10. st.** se začelja veliko, blizu 400 let trajajoče, obdobje srednjeveške kolonizacijske aktivnosti in se v njegovem okviru obnovi doseljevanje Nemcev.

Pravi čas notranje poselitve slovenske zemlje spada šele v dobo, ki se začelja z novo nemško osvojitvijo slovenskih dežel in seže nekako do **15. st.** To je čas, v katerem je naselitvena pokrajina počasi dobivala tisto obliko, ki jo poznamo še danes. Redki so kraji, ki so nastali po koncu 15. st.

To je tudi čas ko so se pri nas začeli odvijati zgodovinski procesi kot so **KOLONIZACIJA, GERMANIZACIJA, ASIMILACIJA** in **FEVDALIZACIJA** družbe. Ti procesi so potekali znotraj zemljiških gospodstev. **Zemljiška gospodstva** sta bila ovirna fevdalna gospodarsko-organizacijska in pravna enota. Temu moramo pridodati **kmetije** kot osnovni obrat agrarne proizvodnje.

Glavno gibalno teh procesov je bila težnja posameznih zemljiških gospodov, da povečajo donos svojih novopridobljenih posesti. Te posesti so v začetku bile naseljene s Slovani, ki so jih **ekstenzivno** obdelovali. Zaradi tega je uveden novi, boljši način obdelovanja zemlje z **NATRILETNIM KOLOBARJENJEM S PRAHO**, ki je bistveno povečal pridelke in s tem omogočil življenje znatno večjega števila ljudi na istem zemljišču. Preurejene so bile tudi gospodarske enote. Namesto dotedanjih žup so uvedene **HUBE**. Tako je zemlja bila na novo parcelirana in v obliki hub prepuščena dotedanjim uživalcem.

Nova obdelava zemlje je zahtevala več kmetov. Ker je bilo domačih prebivalcev za kolonizacijo premalo, je dal zemljiški gospod pripeljati koloniste od drugod, vendar praviloma s svojih posestev.

Kolonizacija nemško govorečega agrarnega prebivalstva je povzročila tudi **GERMANIZACIJO** ozemlja, ki so ga v **10. st.** naseljevali predniki današnjih Slovencev. Usmeritev kolonizacije, a s tem tudi germanizacije, so bila za naselitev in bivanje ugodnejša področja v

kotlinah in dolinah. Germanizacija se torej ni širila od etnične meje proti notranjosti ampak so nemški naseljenci, kot je to formuliral Milko Kos „skočili“ **prek slovenskega naselitvenega prostora** v visokogorskih predelih Zgornje Koroške in Zgornje Štajerske, v predele nižjih gora, širokih kotlin in odprtih dolin na vzhodu in jugovzhodu.

Na tej podlagi sta se v poznem sr. veku, po končani višinski kolonizaciji, izoblikovala iz etnično mešanega ozemlja dva homogena etnična bloka: **na jugu slovenski, na severu nemški**. Med seboj sta ustvarila jezikovno mejo, ki je ostala stabilna od konca sr. veka do **19. st.**

Tako se kolonizaciji in migraciji pridruži še **ASIMILACIJA**. V vsej pokrajini je začel prevladovati tisti etnični element, ki je kvantitativno prevladoval v starih naselitvenih jedrih.

FREISINŠKO GOSPOSTVO

Da bi si te zapletene procese bolj lažje in konkretno predstavljali, nam kot dober primer in model lahko služi **loško gospostvo freisinških škofov na Kranjskem**. Je med vsemi zemljiškimi gospostvi na širšem slovenskem ozemlju najbolj primerno za opazovanje določenih zgodovinskih procesov na mikro nivoju. Temelje gospostva je **973** položil cesar **Oton II.**, ki je freisinškemu škofu **Abrahamu** podaril dve darovnici. To je bilo sklenjeno zemljiško gospostvo ok. 500 km² površin. Gospostvo je bilo sestavljeno iz zelo rodovitne ravnice v središču Gorenjske med **Kranjem** in **Škofjo Loko** (= center) južno od Save in iz dveh dolin, ki sta se proti zahodu zajedali v hribovit predalpski svet.

Freisinški škof je vodil sistematično kolonizacijsko politiko. Njen namen je bilo intenziviranje gospodarstva pridobljenega teritorija:

- on je, kot ostali svetovni in cerkveni gospodje tedaj, **zamenjal** strukturo zelo **ekstenzivnega** poljedelstva tam živečega slovenskega prebivalstva z **intenzivnejšim hubnim sistemom**:
- zemlja v ravnini in v širših predelih obeh dolin je bila na novo parcelirana in v obliki hub prepuščena takratnim domačim obdelovalcem in zaokrožena v nove upravne enote, ki so jim načelovali **suppani**; starejši lat. teksti označujejo te enote kot **officia**
- domače prebivalstvo kmalu po prvih kolonizacijskih ukrepih ni več zadoščalo, zato je dal freisinški škof pripeljati **nove naseljence** iz drugih okolij.

1160. – *Noticia bonorum de Lonka*, najstarejši zapis urbarialnega tipa na današnjih slovenskih tleh. Kaže nam bilanco tega uspešnega in intenzivnega dela.

Leta 1160. je gospostvo obsegalo okoli **300 hub**, na gospostvu je z grajskim osebjem živelo **2300 prebivalcev** – **1/3 teh ljudi je prišla od drugod**.

Na manj kot **160 hubah**, v obeh dolinah, so bili **domači slovanski staroselci**. Na ravnine je dal škof naseliti koloniste z **Bavarske**, ki so bili na več kot **90 hubah** – kasneje so bili organizirani v poseben bavarski urad. Manjša skupina kolonistov je prišla s **Koroške**. Naselila se je v gričevnat svet in je bilo na **15 hubah**. To skupino so sestavljali predvsem **Slovenci**, ki so izvirali iz freisinške posesti na Koroškem, iz okolice Vrbskega jezera.

1291. – sestavljen naslednji urbar loškega gospostva. Kolonizacija je tako hitro napredovala, da je bila praktično že zaključena: vsa razpoložljiva obdelovalna zemlja je bila razdeljena. Od leta 1160. do 1291. se je **število hub povečalo skoraj za štirikrat** (od približno 300 na 1181).

Naslednja srednjeveška urbarja iz **1318** in **1501** kažeta le majhen prirastek novih hub glede na stanje iz 1291.

Ravnina, ki so jo poseljevali Bavarci, je bila v obdobju 1160-1291 tako poseljena, da v naslednjih stoletjih ni bilo prostora niti za eno hubo več. Kolonizacija se je zato obrnila v notranjost obeh dolin in je začela siliti tudi v hribovje do 1200m nadmorske višine – t.i. **ROTVARSKA** oz. **VIŠINSKA** kolonizacija.

Na skrajni zahodni hriboviti rob ene od obeh dolin (Selška dolina), je dal freisinški škof v zadnji četrtini **13. st.** naseliti kmete iz freisinškega **Innichena**. Hribovit in odmaknjen svet je gotovo igral odločilno vlogo, da je ta nemška skupnost ohranila svojo jezikovno identiteto še v 19. st. Močnejša in starejša bavarska kolonija na ravnini loškega gospostva je procesu asimilacije podlegla že prej

Najdlje, do svoje nesrečne preselitve v času druge svetovne vojne, pa so svojo kulturno in jezikovno identiteto ohranili potomci nemško govorečih kolonistov, ki so v **14. st.** izkrčili in poselili **Kočevsko**. To je bila največja kolonija nemško govorečega prebivalstva na Kranjskem, nastala je pod vodstvom ortenburških grofov, ki so jih pripeljali s svojih zgornjekoroških posesti.

ISTRA

BIZANC

V času *renovatio imperii* cesarja **Justinjana I.** je Istra med letoma **525.** in **544.** prišla v okvir bizantinske države, kjer je potem nepretrgoma ostala več kot dve stoletji. V upravnem oziru je bila bizantinska provinca Istra, ki ji je načelval *magister militum*, podrejena eksarhu Italije s sedežem v **Ravenni**. V času bizantinsko-ostrogotske vojne je Istra služila kot zbirališče in mostišče bizantinske vojske za njene vojaške pohode v severno Italijo. V začetni fazi bizantinskega gospostva je Istra skupaj z Benečijo tvorila enotno deseto provinco Italije – *regio X Venetia et Histria*.

Istra je veljala za bogato pokrajino. Istra je bila eden glavnih proizvajalcev in oskrbovalcev žita, vina in druge hrane. Imenovali so jo za **Kampanijo Ravene**: pač v smislu, da ima za ostrogotsko prestolnico Raveno enak pomen (žitnice), kot ga je nekoč imela za cesarski Rim Kampanija.

Istra je bila zveza v veliki meri avtonomnih mest, ki so med seboj priznavala neposredno oblast magistra militum in formalno suverenost cesarja v Konstantinoplu. Antično rimsko provinco Istro so tvorila le tri mesta-kolonije: **Polja, Parenčija in Tergeste**. V bizantinski dobi je prišlo do nastanka novih mest-škofij in kastelov.

Preselitev **Langobardov** iz Panonije v Italijo leta **568.** je povzročila razbitje „Benečije in Istre“ (*regio X Venetia et Histria*) na dva dela:

- na Istro in priobalno lagunsko Benečijo, ki je ostala pod oblastjo Bizanca
- in na langobardsko kontinentalno Benečijo

Shizma treh poglavij, ko jo je papež Gregor I. (Veliki) konec 6. st. kar naravnost imenoval **istrska shizma**, je to razklanost severnoitalskega prostora še poglobila.

SHIZMA TREH POGLAVIJ

Shizma treh poglavij, imenovana tudi oglejska shizma in istrska shizma, je bistveno zaznamovala istrsko zgodovino konec 6. st. Ta v začetku teološki in cerkveni spor je povzročil cerkveni razkol na severnem Jadranu in je imel tudi izrazito politično in družbeno konotacijo: pomenil je konfrontacijo s papeškim Rimom in cesarskim Konstantinoplom.

Četrti ekumenski koncil **451.** v mestu **Halkedonu** rehabilitira **spise treh teologov antiohijske** šole (zato kasneje shizma trh poglavij). Vendar te spise, kot heretične obsodi peti ekumenski koncil v Konstantinoplu **553.** Naslednje leto ih obsodi tudi papež.

Nadškof **Pavlin**, ki si je kot prvi nadel naslov patrijarha je **568.** pred Langobardi zbežal iz **OGLEJA** v **GRADEŽ**. Tam je dal njegov naslednik patrijarh **ELIJA** zgraditi novo, še danes stoječo baziliko, ki jo je v novembru **579.** programsko posvetil **Eufemiji**, mučenici iz Halkedona.

Nekaj let pred posvetitvijo nove stolnice je patrijarh Elija v Gradežu sklical sinodo, ki se je udeležilo 18 škofov oglejskega patriarhata (Istrskih škofov je bilo 5). Sinoda je pomenila vrh oglejske shizme in izkazuje popolno enotnost patriarhata.

Po neuspelem poskusu papeža **Pelagija II.**, da z pismi pridobi patrijarha Elijo in na miren način reši zadevo, se je v spor vmešala bizantinska oblast in vojaško posredovala. V Gradež je prišel eksarh **Smaragd** in je novoposvečenega patrijarha **SEVERA** na silo odpeljal v Raveno, kjer se je Sever skupaj s tremi istrski škofi ni odpovedal shizmi Treh poglavij. Toda ko so se aretirani škofje vrnili domov ih ljstvo in drugi škofje niso hoteli priznati. Na ta način je med škofi oglejske metropolitije nastal razkol v vprašanju shizme

Razkol je bil odpravljen **590.**, ko se je na sinodi v lagunskem kastelu **Maranu** zahodno od Gradeža, ki se je udeležilo 10 škofov, patrijarh Sever pridružil shizmatični večini škofov svoje metropolitije.

Iste leta (590.) je bil za papeža izabran **GREGOR VELIKI**, ki je že takoj na začetku hotel doseči celovito enotnost v Italiji in je poklical patriarha Severa in njegove privrženca na sinodo v Rim, kjer naj bi se vrnil v naročje matere cerkve. Poskus je spodletel, ker so se škofje oglejskega patriarhata s tremi pismi-prošnjami obrnili na cesarja **Mavrikija**. Cesar je privolil v stališče zastopano v pismih, da naj se vprašanje cerkvene enotnosti – to je odnosi med Oglejem in Rimom – rešuje v Konstantinoplu pred cesarjem šele potem, ko bodo premagani barbari (Langobardi), ter z ukazom prepovedal papežu, da bi predse poklical Severa in njegove škofe. To je bila velika zmaga shizmatičnih škofov, vendar ta ni dolgo trajala.

Papež Gregor Veliki je bil vztrajen in njegov nenehni pritisk, pobuda in pisma so začela osipati enotnost shizmatičnih škofov. Temu je prispeval tudi vedno bolj negotova situacija v Istri sami, ki je bila vedno bolj izpostavljena **slovansko-avarskim pritiskom**.

Odpoved shizmi in sprejem katolištva je pomenilo vključitev v bizantinsko-rimsko sfero, kar je dajalo realnejše upanje na podporo in pomoč papeža in še posebej cesarja pred nevarnostmi ki so grozile.

Pozimi leta **602.** se je shizmi odrekal tudi tržaški škof **Firmin**. Patriarh Sever ga je poskušal z vsemi sredstvi pregovoriti, da se vrne med shizmatike, in je med drugim k uporabi skušal celo prebivalce Trsta. Položaj je postal za Firmina tako neznošen, da je moral intervenirati papež in zaprositi eksarha Smaragda, da prek svojih podrejenih zagotovi Firminu varnost in mir. S Firminovim prestopom med katolike so shizmatiki izgubili SZ Istro, medtem ko so od preostalih štirih istrskih škofij, vsaj tri – ne vemo katere – vztrajale v shizmi do 607.

Leta **607.** umre patriarh Sever. Njegova smrt je povzročila dalekosežne posledice. Prišlo je do dvojnih volitev v oglejskem (gradeškem) patriarhatu in posledično do nastanka dveh patriarhatov:

- **katoliški gradeški patriarhat na bizantinskem ozemlju**
- **shizmatični oglejski patriarhat na langobardskem ozemlju**

Postavitev katoliškega patriarha v Gradežu leta 607. je povzročila hiter zlom shizme na bizantinskem ozemlju.

LANGOBARDSKI, AVARSKI IN SLOVANSKI VPADI

588. – prvi vpad. Takrat je pod poveljstvom tridentskega duksa (duks=vojvoda) **Evina** po Istri ropala in požigala vojska langobardskega kralja **Autharija**, sklenila mir in se vrnila z veliko denarja.

Ta langobardska akcija je imela za namen demonstrirati centralno kraljevo oblast furlanskemu duksu **Grasulfu**. Grasulf je v času *interregnuma*, ko so po umoru kralja Klefa Langobardom vladali posamezni vojvode, stopil v bizantinsko službo in postal bizantinski federat kar je pomenilo opozicijo kralju Authariju.

602. – drugi langobardski vpad v Istro v katerem so sodelovali tudi **Avari** in **Slovani**. Po poročilu **Pavla Diakona** so napadalci „vse opustošili z ognjem in ropanjem“. Najhujši napad na polotok.

Za napadom so stali usklajeni in skupni interesi langobardskega kralja **Agilulfa** in avarskega kagana. Napad je bil namerjen proti bizantinski oblasti. Bizanc im je bil skupen sovražnik. Agilulf je imel še en dober razlog za napad na Istro. Meril je tudi na furlanskega vojvodo **Gisulfa II.**, sina Grasulfa. Tudi Gisulf je postal bizantinski federat in s tem prišel v opozicijo kralju.

611. – **slovanski vdor** v Istro. To je bil zadnji poznani vdor v Istro do langobardske zasedbe otoka v 8. st.. Pavel Diakon piše, da so Slovani kljub temu da je langobardski kralj Agilulf sklenil mir z bizantinskim cesarjem, v Istri ubijali vojake in deželo nesmiljeno opustošili.

Slovanski vpad v Istro bi lahko bil povezan z avarskim vdorom v Furlanijo, ki ga navadno datirajo v isto leto in v katerem so Avari ubili njenega vojvodo Gisulfa II. (verjetno je napad dogovorjen z Agilulfom).

Z omenjenimi vpadi se v slovenskem in hrvaškem zgodovinospisju povezuje tudi prva naselitev Slovanov v Istro. Posvem možno je da sta ob **koncu 6. in v začetku 7.** st. v Istro segla dva slovanska naselitvena valova: eden s **severa**, drugi z **vzhoda**.

Slovansko naselitev v tem času potrjuje tudi *Liber Pontificalis* z vestjo, da je papež **Ivan IV.**, v Istro in Dalmacijo, leta **641.** poslal opata **Martina** z nalogo da odkupi od tmakašnjih ljudstev oziroma poganov ujetnike. To lahko pomeni da je znaten del polotoka tedaj bil pod slovanskim gospostvom.

BEGUNCI

Langobardska naselitev v Italiji in slovansko-avarska osvojitve panonsko-noriškega ozemlja do vzhodnih meja Italije sta imeli za Istro daljnosežne posledice in z njima je bilo konec t.i. „zlatnega obdobja“ bizantinske oblasti na polotoku.

Val beguncev je za Istro vsekakor pomenil veliko spremembo. Povzročil je nastanek novih škofijskih sedežev in verjetno tudi drugih utrjenih kastelov.

V **Novigradu** v Istri je bil za škofa postavljen neki **Janez**, ki je prišel iz Panonije: pod njegovo cerkveno oblast so spadali tudi prebivalci Koprškega otoka. Iz razloga da je v srednjem veku ime za Novigrad bilo Emon(i)a in da so v njem častili kult emonskega mučenca Pelagija, se zdi verjetno, da je bil Janez **prvotno emonski škof** (mogoče tudi celejanski), ki se je skupaj z njenimi prebivalci umaknil pred avarsko-slovansko nevarnostjo v Istro in tam ustanovil Novigrad.

Poleg tega, nam primer Janeza kaže, da je pri beguncih, ki so prišli v Istro, v pomembni meri računati s pripadniki **vodilnega in izobraženega družbenega sloja**, in predstavljamo si lahko, da so bežali predvsem tisti, ki so imeli kaj izgubiti.

Poleg tega – čeprav nimamo podatkov – lahko realno domnevamo, da je prihod beguncev, ki jim je bilo treba zagotoviti materialne možnosti za življenje in ki jim je srečanje z mediteranskim svetom in morjem pomenilo novo življensko okolje, povzročal **socialne napetosti in trenja**.

LANGOBARDI in FRANKI

Za kratek čas so **LANGOBARDI** med letoma **751.** (langobardska zasedba ravenskega eksarhata) in **774.** (konec langobardske države) prekinili bizantinsko gospostvo v Istri. Bizantsko gospostvo je v Istri trajalo do leta **788.** Tedaj so **FRANKI** prevzeli gospostvo v Istri. Frankovska zasedba polotoka je bila dokončno potrjena z **aachenskim mirom** med Bizancem in Karelom Velikim leta **812.**

Prva priča novega političnega stanja je istrski vojvoda **Ivan** (Johannes), ki se je kot frankovski vazal udeležil vojaškega pohoda proti Avarom. Leta **804.** se odposlancem Karla Velikega pritožijo predstavniki istrskih mest in kaštelov. Sodni zbor je potekal pri reki Rižani ob Kopru – **RIŽANSKI ZBOR**. Zapisnik tega zbora predstavlja najpomembnejšo listino za zgodovino Istre v zgornjem srednjem veku in ima vseevropski pomen, saj odslkava spremembe, ki so bile zvezane s prehodom teritorija iz bizantske oblasne sfere v frankovsko. Rižanski placit priča o:

- **naselitvi Slovanov** v notarnjo Istro (Ivan je na mestna ozemlja pripeljal Slovane V mislih je imel gospodarsko korist; Slovane je pošiljal v puste kraje z motivacijo: bolje je, da so ti naseljeni in obdelani in da Slovani od njih plačujejo davek, kot pa da so brez koristi pusti.)
- daje podroben vpogled v **upravno strukturo** provincialne bizantske oblasti
- priča o začetkih **fevdalizacije** (Ivan si je lastil dajatve, ki jih mesta plačujejo državi in si je prillašal zemljišča in silil prebivalstvo na tlako).

Langobardska okupacija je povzročila da istrski škofi niso bili v isti državi s svojim metropolitom v bizantinskem Gradežu. Langobardi so preprečevali ordinacijo istrskih škofij s sedežem v Gradežu. To je povzročilo, da so istrski škofje posvečevali sami med seboj in za nekaj časa imeli pravzaprav avtokefalni položaj. Tudi frankovska zasedba polotoka je povzročila cerkveni razcep v Istri. **Sinoda v Mantovi** leta **827.** je zato priznala oglejskem metropolitu cerkveno oblast v Istri. Toda gradeški patriarh, ki je kasneje postal beneški patriarh, je pod zaščito beneških dožov nadeljeval spor z Oglejem.

Po razpadu **Furlanske marke** v štiri grofije leta **828.** sta Furlanija in Istra ostali v italiskem delu frankovske države. Leta **952.** Istra se je ločila od italškega kraljevstva ter se priključila vojvodini **Bavarski**. Tako je Istra prišla pod močen **nemški vpliv**. Ko je bila dvajset let kasneje osnovana vojvodina **Koroška** (976), sta ji bili priključeni tudi Furlanija in Istra. Takšno stanje je ostalo vse dotlej, dokler nemški cesar **Henrik III.** ni predal Istre kot samostojne marke v fevd Ulriku iz hiše **Weimar-Orlamunde**, in to zato da bi oslabil koroške vojvode.

BENETKE

840. – frankovski cesar **Lotar** sklene z beneškim dožem prvo znano pogodbo, ki je urejala odnose benetk s frankovskimi sosedi, na vodilnem mestu navedeni Istrani in Furlani. Z njo so se Benečani obvezali pomagati cesarju „zoper sovražne slovanske rodove“, zato pa so lahko trgovali z mesti frankovskega kraljestva. V tem kontekstu gotovo stojijo spopadi beneškega ladevja doža **Ursa** s hrvaškimi gusarji kneza **Domagoja** (864-876).

Istrska mesta so v **9. in 10. st.** imela skupne sovražnike: **Hrvate/Neretljane** in **Saracene**. V boju proti njimi je vodilna vloga pripadla Benetkam, ki so zato dobivale v istrskih mestih vpliv in ugled. Rasla je **gospodarska povezanost** istrskih mest z Benetkami. V tem je treba iskati razlog, zakaj se je **Koper** že leta **932.** obvezal letni dobavi vina Benetkam v zameno za svobodno trgovino

Nemški fevdalci istrskih mest ob morju niso zaščitili in niso podpirali njihovih prizadevanj za svobodno plovo po morju. Mesta so bila prepuščena sama sebi. To so izkoristile Benetke, ki so neprestano težile za tem, da bi povečale svoj vpliv v istrskih mestih. Takšen razvoj je v poznem srednjem veku pripeljal do **podreditve** vseh zahodnoistrskih mest Benetkam (edina izjema je bil Trst) in do politične razklanosti polotoka, ki je trajal vse do konca beneške države **1797.**